

ГЕОРГИ КОНОВСКИ СВОБОДЕН ПОЛЕТ

chitanka.info

ПРОЛОГ

Мислим си, че имаме спомени. И всичко в тях е отражение на оная действителност. Която никога, ама никога няма да забравим...

Макар добре да знаем, че огледалото отразява обратно...

И паметта е като прахосмукачка за душата — почиства мръсното и грозното...

А и никой не желае да живее в страшна, смешна, неудобна, неприятна, крива стая...

Поради което сами преподреждаме. И намираме място на всичко нужно ни. Тоест — на онова в спомените, което ни прави такива, каквито бихме искали да сме били...

Останалото — на бунището на времето.

По-далеч от очите на душата.

А аз мисля да поразкажа за детството и юношеството, за ученическото време.

Онази епоха от живота, която сравняват с пиянството — обикновено почти нищо не помниш и си изграждаш представа по това, което някой ти е разказал.

Е, не обещавам да съм напълно искрен.

Но ще се опитам да опиша ония събития, картини, хора, които живеят нейде из розово-сините облаци в съзнанието ми...

И онзи регион на България, който аз наричам Западна Европа, за някои зловари е Западна България, а си е бил винаги край на твърди, упорити, инатчии, трудолюбиви, безотговорни, смели страхливци...

В центъра ще е Бяла Слатина. Градът, в който съм се родил и живял. И който определям като МОЯ ГРАД...

Макар твърдо да заявявам — аз съм от Борован!

Защото от там е родът ми...

А един негър — и в Европа да се роди, пак си е негър.

Оня град Бяла Слатина, който го няма...

Ходих това лято из него, гледах...

И се убеждавах.

Това НЕ Е моят град...

Моят град остана нейде в 1971 година. Когато на 2 октомври заранта започна да се отдалечава. Макар аз да мислех, че заминавам от него надалеч. С куфар в ръка, остриган, придружен от баща ми...

Към сборния пункт за новобранците от района — Враца...

Днешният град е друг.

Да, повечето къщи са си по местата. Има дори ремонтирани и добре поддържани. Има и нови...

Хората са почти познати — немалко мои връстници ги няма и на този свят, немалко са в града...

Но са други хора...

Времето... Семействата... Работата... Промените — социални най-вече...

Това време, което не събира хората, а ги разделя.

И братя, братовчеди, приятели... Същите и не... Други...

Има нещо от миналото, да... И то е в нас.

Излиза обикновено на масата, след някоя си чаша.

Когато се вдетиним и върнем назад във времето.

Днешният ден не предлага общи теми. Политика, икономика, бит... Разликите помежду ни са огромни.

А миналото е почти еднакво...

Спорим за някои неща как са били, припомняме си, доизясняваме се...

В онова време...

Където се връщаме — поне за малко... Докато изтрезнеем.

И това е за мъжете. Жените не могат да се върнат назад. Почти не пият...

И пазят днешния ден, днешната фигура, днешната форма.

Не умеят... НЕ СМЕЯТ да станат пак момиченцата отпреди тридесет-четиридесет-петдесет години...

Огледалото ги охранява — боят се как ще изглеждат в него. В очите на околните.

Съжалявам ги...

А аз мога...

И — това е тайна! — често се връщам с машината на времето в съзнанието назад.

Тъй като няма къде другаде да отида.

Бяла Слатина я няма.
Борован го няма.
Тоя град, в който съм вече повече от 30 години, така и не стана
мой.
Не го приех.
Не обичам ерзаците.
Може да е хубав, може да е добър за живот, може да има свестни
хора...
Така е — хубав е, добър е, има хора!
Но не е моят град...
И се оказва, че човек може да е на няколко места
едновременно...
Към едно от които ви повеждам...

I. РОДЪТ

1.

Както казах — роден съм в Бяла Слатина. И там живях 18 години.

Но фактически се чувствам борованчанин — макар само лятос и сегиз-тогиз през зимата да съм бил в селото. Важното е отде е родата...

Веднъж се смях с едни от Генерал Тошево. Беше нейде 80-те години. Градчето им се развиваше. Нелошо, малко, компактно градче. Дори хубави момичета има... Та те ми подметнаха, че съм от село.

Вярно...

И попитах колко жители има градът им. Гордо заявиха, че са нейде към 8000...

Аз скромно отбелязах, че моето село е по-малко — през 1946 година е имало 6000 жители, а в оня момент просто не ги знаех... Но си е село...

И?

Голямо село беше... Сега, гледам, 2009 година е било към 2500 души... Напускат... Защо ли?

Селото е на пътя Плевен — Бяла Слатина — Враца, както и на Оряхово — Враца. Равнина, чудесна земя, вода... Пръчка да забучиш — побива корен...

Реката се нарича с оригиналното има Барата. Тоест — рекичка. Така, впрочем, наричахме Скът помежду си. Все бара — неголяма, с риба (рибки), с вирчета...

От Барата тръгва река Бързица, която при Липница се влива в Скът. Просто рекичките криволичат из равното, носят се бавно, тежко, спокойно...

Какъвто е животът наоколо.

Историците говорят за няколко махали, обединени в едно. Но подобно делене отдавна няма. Има названия — вярно. Обаче, граници — хич... Хора в региона са живели отпреди 6 000 години. Дори археолозите са намерили две праисторически селища, обаче разкопки — йок...

Около Борованската могила (хич не е близо до селото) са намерени тракийски селища и гробници. Дори гроб на изгорения воин с коня му. И там — меч, юзда, сребърна торква (огърлие). Там е и Градището — римска крепост, там е българско средновековно селище в Стругарката... Но няма кой да се интересува. Рекламата идва по-добре с измислени тракийски светилища на пъпа на света...

Известни българи са родени тук — академик Георги Цанев, Милена Цанева, академик Румен Цанев, художникът Владимир Ганецовски, първата жена актриса у нас Мара Нонинска...

2.

Нека тръгнем по класическия ми път из селото.

Автобусът спира на центъра. Едно време беше при паметника на загиналите във войните, сега е стотина метра нагоре — в посока Враца.

Паметникът е класически — издигнат в памет на падналите в Сръбско-българската война, Балканската, Междусъюзническата, Първата световна. Отзад е името на працядо ми Коцо. Имало е името на дядо ми — смятали са го за убит, но се завърнал и изчегъртал паметника. Не е добре на жив човек паметник да се вдига...

От другата страна на улицата е читалището. С паметника на конника от септември 1923 година. Дядо ми е бил в него въстание, макар да не знае защо. То той и за войната не ни разказваше. Просто помрачняваше и си намирал друга работа.

А през 1923 година учителят Коста Петров ги събрал, обяснил им, че трябва да свалят превратаджиите и ги повел. Само даскалът бил комунист, имало земеделци, повечето били фронтови и знаели — единствено с оръжие се решават въпросите. Разбили ги, разстреляли Коста Петров, набили задържаните...

Между паметниците има улица, която минава през стар мост, а после прелива в Малорадското шосе. Те там беше нашата къща. Май и номер имаше — дори се сецам, че беше 9...

3.

И от тук започвам да прехвърлям някои неща от „Три шишета в машината на времето“. Писах ги за оная книга, ама се налага да внеса тези разкази тук. Няма да ги направя по-добре, а не ми се иска да се мъча да каже едно нещо по няколко различни начина.

Та...

Там имаше две къщи. Голямата, „новата“, и старата.

Старата беше типична селска къща. Кирпичена. С мазе, което зимно време си беше хладилник. Още дедите ми изкопали яма — метър радиус, половин дълбока. И като сложиш нещо в нея — след два часа е студено, а до сутринта ледено. Не знам защо, но така си беше. Баба ми го използваше по предназначението за храни, а дядо ми си слагаше биричката.

Виното беше в бурето до стената (каменна, зидана), а до сами вратата, на удобното място — две качета. Със сирене и за зелето.

Сирене правехме доста. Имахме овце, а собствениците им се бяха събрали в своеобразна кооперация. Нали тогава имаше трудодни, не беше лесно да се отсъства. И като почне пашата, овцете се извеждаха от един — толкова дни, колкото овце има. Примерно — десет овце, пет дни... Примерно, казвам — че не помня вече.

Та ходехме с дядо ми и пасяхме овцете. Цял ден по тях, на обяд пладнина под някое дърво, после ги прибирахме. И в дните, когато си овчар, ти доиш всички овце. Логично — всичкото мляко вземаш, подсирваш, не си играеш на дребно всяка вечер.

Е, някои искаха вечерно време мляко, ама си го плащаха. Знаеха, че тия дни овцете им не са „техни“.

Като малък подкарвах (в наше село викат „покарвах“) овцете. Те са в голямата кошара, нейде 200 броя, тя е разделена на две, плет с леса (както викат в Борован), преграждаща вратичката. И насочваш овцете към отвора, буташ лесата, следиш да минават една по една.

По-сетне до'ех заедно с дядо ми, а брат ми покарваше. Та преди да се запозная с особеностите на женската анатомия, ръцете ми заемаха автоматично правилна постановка... Оппа! Увлякох се...

Овцете зимата ги държахме в кошарата, до сами къщата. Старата, разбира се. Тя имаше два етаж, но формално. Всъщност, бяха две стаи. Едната на партера, другата над мазата. Но до нея се стигаше по пет стъпала.

Лятно време дядо ми и баба ми спяха в долната стая. С отворена врата. Само някое куче ще мине, надникне и замине.

Крадци?

Ха!

Ние спяхме на тавана, върху сеното. А зад стената му беше другият таван — с книгите. Що книги намерихме там... Често го споменавам в сайта си, в разказите за книги.

Гредоред, движехме се бавно и полека, че да не се изтърсим, пълно с паяжини, прах и документи, снимки, книги... Братът на дядо ми е бил учител, даже в Македония 1942 година е преподавал, та имаше доста запазени книги.

Майка ми разправя как лятно време ходел наред с всички на жътва и поръчвал на своята майка — демек, далечната ми и позната само от една снимка баба Въла, да му вземе вестник. Пък тя взела веднъж, на другия ден нямало. И му обяснила: „Ми то, Филипче, така не може — днес вестник, утре вестник... Имаш един вече, чети си там...“

4.

Зимно време дядо ми и баба ми бяха в горната соба (по нашенски). Две големи легла, маса, шкаф, печка. Долната стая беше като филм на ужасите... Или кулинарията. Свински глави, наденици, мръвки висяха от грамадните греди.

Студено, но — полезно.

Когато зимната ваканция отивахме, спяхме при тях горе. Дядо Герго (на него съм кръстен, както внукът ми на мен — пети Георги в рода!) всяка вечер сядаше и попълваше една тетрадка. Нещо като дневник, в който записваше какво са правили този ден. Уважаваха го много за това, звеноводите и бригадирите правеха справки по нея.

Баба Сава си умря неграмотна на 95 години. Побеля чак след 90-тата. Кръстили я на свети Сава — не разбрали, че е мъжко име. Ама кой ти гледа...

Лятно време вечеряхме навън, под раслана. Така викаха на дивия кестен в двора. А дворът голям — над 3 декара. В едната част новата и старата къщи, после кочината, кошарата, дръвникът с натрупаните дърва, кокошарник.

Отпред — лехите (фитириите, както викаше баба ми) с домати, краставици, чушки, цветята и т.н.

Пред новата къща имаше пещ. Висока, на две части. Отзад склад за дърва, отпред открито. А там — пещ за две тави с агнета. Горе тавите, под тях дупка за огъня, отдолу огнището.

И нейде над десет реда лозе. Зад което пак лехи със зеленчуци. В другата част — плодни дървета и царевица. Или ливада с трева — сменяше ги дядо Герго.

А третата част на двора беше най-екзотична. Половин декар гора. Два огромни дъба (триангулачни точки), росли на височина. Върху тях щъркелови гнезда.

Сега е един дъб. И то бая очукан. Другият го удари преди 20 години светкавица и разби буквално. Щъркели няма.

Та в тая гора се играеше най-хубаво. Лято, жега — там прохлада. Имахме място за игра. Зад дъбовете бяхме очертали карта на остров.

После копахме по „брега“ му и се получи релеф. В центъра събрахме пръст — стана планина. Наредихме клонки — те ти горички. От дъсчици станаха къщи, после укрепление.

И от майка ми взехме шишенца за лекарства. Нали беше медицинска сестра, биеше инжекции, а ние събирахме амбалажа. Шишенцата имаха тенекиени „глави“, бяха различни... И ето ти героите ни!

Такива фантазии се развиваха там...

Беше!

5.

Голямата къща наричам „нова“ и слагам в кавички. На единия камък до входа ѝ пишеше „ГК — 1952 година“. Дядо ми и годината на строежа. За баща ми е била. Но той остава в града, среща майка ми и...

Къщата си рухна така — недозавършена. Бял як камък, после червени тухли, три етажа (единият полумазе). Но — само две стаи пригодени за живот и то по-късно.

Като малки се катерехме по гредите. Трябваше да е гредоредна, но имаше само трегери, а помежду им — пропаст. Рисковано (три етажа над пода!), без подсигуряване, обаче с шантавите ни глави... И там ставаха яки игри.

Но да се върна на летните вечери. Те не бяха дълги.

Дядо ми и баба ми — като истински селяни — оставяха работата чак при залез-слънце. Абе, понякога прекопавах лехите пред вратата, осветявани от лампата.

На село работа много и никога не свършва, вярно е. И, мисля, че ако не бяхме ние, щяха да намират занимавка и след залез. Но нали: „Гергоооо, айде бе! Децата са гладни!“...

Сядахме на грамаден дънер пред входа, баба ми изнасяше трикраки столчета, слагаше синията (ниска трикрака масичка). И час време най-малко отиваше на приказки. Дето е модерно да се казва — семейно общуване. Така, както е било преди десетилетия, че и векове.

Помня, нейде 67 година си дойде чичко Крум. Другият брат на дядо ми, заминал преди войната в Германия, завършил архитектура, оженил се там за танте Герда и останал. Та чак 1967 го пуснаха да дойде. С един „Фолксваген“ — но не костенурка, а голям. Не бяхме и чували за подобни.

Възрастните разпростряха масите, почна едно веселие — селско, родово, българско.

След две години съобщиха, че чичко Крум загинал при автокатастрофа в Германия. Май споменал, че ще се връща, пък имало негови сънародници-емигранти, които не били доволни...

Както и да е, остана си само подхвърлянето, нищо не се разбра.

Танте Герда идва с братовчедите Илона и Филип, ама... Германка! Ние учтиви, тя учтива — липсва връзката.

Баща ми си пишеше с нея (владееше немския), след смъртта му брат ми им се обаждал, но рядко. Един братовчед след 1989 година решил да ги използва като трамплин за оставане на запад, натрапил се в Бьоблинген, а немците... Абе, предпазливи хора станали.

Аз пък дори не съм им писал — само поздрави съм пращал по брат ми. Еднофамилци сме, от един род — но формално. Отдавна, пък и май изначално, сме различни...

Извинете, задълбах в семейни истории, ще отида другаде.

6.

Родът ми е нормален, български, селски. Земни хора — без революционери или просветители. Да се чудиш отде се е пръкнало в мен това любопитство...

Може би от чичковците... Те са били двама — братя на дядо ми. Но много по-млади, та когато дойде единият от Германия, ние го наричахме чичко Крум. Какъв дядо...

Чичко Филип е бил какъв ли не. По едно време учителствал в Македония — таман присъединена към България. После се вдигнал, заминал нанейде си... Семейното предание казва, че е бил в Аржентина. Комунист, революционер... И там някъде го убили след 1944 година. Знае се само, че е загинал...

Чичко Крум заминал за Германия, завършил архитектура. Тогава и войната свършила, но той не посмял да се прибере. Студент в Хитлерова Германия, а...

Запомних срещите с него. Но най-добре помня пътуването от Бяла Слатина до Борован с големия „Фолксваген“. Той, баща ми, вуйчо Ангел, аз, брат ми. Вуйчо беше таксиметров шофьор и очите му светнаха, когато чичко Крум му предложи да кара по пистата. Онова шосе, дете е стотина метра широко и беше резервна самолетна писта.

Като наду... Обърнахме, пак, и още веднъж... 140 километра вдигна... Де ти у нас подобна кола... И подобна писта...

Около нас живееха доста роднини. Чичко Крум — друг, името е често в рода ни, баща му Филип (чичо на дядо ми, ама само 12 години по-стар, той ми разправи куп неща, та в десети клас направих родословно дърво), жената на чичко — стринка Тинка. Тя имала по-голяма сестра. Дори не я познаваше — родила се след смъртта ѝ. Момичето било младо, селянче, наивно, романтично. Ремсистка. Поръчали ѝ да купи каскети за партизаните. И тя с все акъла отишла при шивача. Десет каскета поръчала. А оня, разбира се, се усъмнил. И съобщил на кмета. Вечерта я арестували, задържали още няколко човека. Изнасилили я, пребили я, отрязали ѝ гърдите, на сутринта им пръснали черепите с мотика и ги заровили до реката...

Бил август 1944 година...

Когато на 9 септември партизаните влезли в селото — от Бяла Слатина на път към Враца, тълпата грабнала убийците. Кмет, главен учител, стражар, двама пъдари... Разкъсали ги...

Та, когато ми кажат, че на 9 септември комунистите избили елита на държавата... Имам много на ум какъв е бил тоя избит елит...

Партизани и ятаци в рода нямаме. Просто нормални хора...

А родът започва, според моите изследвания, бая отдавна. НеЙде около 1740 година.

Четох някакъв, който се фукаше, че неговият род имал „осъзната цивилизационна история от 500 години“. Прадядо му бил кръчмар в Шумен, добавя после...

Е, то няма род, по-млад от другите. И да напусне човек рода си, и ново семейство да създаде, и друго име да сложи... Коренът! Коренът е на мястото си...

Понякога здрав, друг път изкривен, трети прогнил... Но има, остава нещо...

Макар напоследък много дървета без корен да се навъдиха... А дърво без корен лесно се отскубва, носи от урагана, захвърля някъде...

7.

През есента на 1973 година бях на бригада в Плевен. Фатална бригада — там се запознах с жена ми.

Та един ден ме оставиха в лагера — дежурен на портала. Спира кола, слиза някакъв полковник. Поздравява, казва, че дошъл да види дъщеря си. Обясних му — в комбината са, след час пристигат. Той седна в беседката, даде си книжката да го запиша — както си му е редът. Гледам — Белински.

„Извинявайте, викам, ама вие да не сте от Борован?“ ...

Да... И ме гледа учуден.

Аз се представих. Показахме се братовчеди някакви. Един род...

А го знаех, защото чичото на дядо ми разказваше, че родът започвал от Големия Белин. Който живял някъде около 1740 година. И дал името на рода. А после правнукът му Коно се преместил в другия край на селото, та фамилията се променила. Ама сме си един род...

Белин — около 1740 година...

После синовете му Герго и Филип...

Иван...

Още един Филип — заедно с братята си Крум и Герго...

После е дядо Коно — с жена Цвета, нейде в първата третина на XIX век.

(Децата им, отделните клони не отбелязвам, че ще стане сложно. Карам по почти права линия.)

Дядо Коно починал нейде преди 1910 година.

Синът му Герго е живял до 1935 година. С баба Тана.

Прадядо ми Коцо загива през 1915 година. Остава жена му — баба Вълка, за която имам бая смътни спомени. Ама я помня — яка, смръщена, селска жена.

Дядо ми Герго — трети с това име по правата линия, аз го наследих, внукът е петият... И баба Сава.

Дядо Герго си отиде през 1985 година. Зимата. Обадиха ми се, тръгнах, стигнах автобусната спирка. И нещо ме прободне. Ама като

шиш — право в гърдите. Седнах ма пейката. Минаха поне два автобуса — не можех да се вдигна.

После се изправих и бавно се прибрах.

Май съм направил беля тогава, ама на другия ден бях нормално. И чак 2007 ме удари отново...

Баба Сава доживя 96 години — тя беше връстница на ХХ век. Какви истории ми е разправяла.

1913 година. Междусъюзническата война. Румъния подло удря България, прехвърля части през Дунава. Ония грабят наред. Стигат в Борован. Влашки обоз, натоварен с награбеното, водят задигнат добитък. В селото — само старци, жени, деца. Всички мъже — на война. Обаче, какви жени са борованченките... С пръти, копрали, мотики, лопати, сопи... Напред! Обозът охраняван от възрастни запасняци, не им се биело с жени, побягнали...

А нашите разтоварили всичко... Още седмица идвали хора от обраните села — да си търсят откраднатото. Но за някои неща не дошли и жените ги прибрали с правото на победителки. Баба ми — още не замомела се — грабнала голяма медна тава. Която ѝ служела до 1944 година — за варене на сладко, лютеници и така нататък. А есента на същата година минали руснаците, харесали тавата и я задигнали. Оставяйки в замяна голяма стоманена брадва. Която служеше до 80-те години. С един замах разцепваш дънер...

Баща ми е роден през 1924 година. Къде ли не го е хвърлял животът... Дори по едно време го дават във Варна — Търговската гимназия. Като дете на инвалид от войната, живее на общежитие. Понякога се прибира на село — сам, през цяла България. И това на 13 — 14 години. Без автостоп, най-вече с каруци...

Бил е бригадир по строежите — ТЕЦ „Надежда“, жп линията Враца — Оряхово. Която после се оказва ненужна, даже не слагаха релси и траверси, а насипите ѝ и сега се издигат сред равнината.

Майка ми е потомка на подобен селски род. Голямата, момиче... Учела се отлично, но... Няма място за момичета по него време из учебните заведения. Пари няма! Парите отиват за момчетата, защото те остават в рода. Момчетата...

Завършила с отличен успех, почнала да търси път нанякъде. И случайно — чрез познати от Кнежа, разбира се — намират място за даскалица... В Силистренско! От Кнежа — чааааак там...

Заминава...

Как се е пътувало по онова време — не е за разказване. Накрая пристига в Силистра автобусът. Вечер, почти тъмно. Някакъв непознат гледа — объркано момиче се щура. И пита за село Александрово. Казал непознатият ѝ, че ще пътува натам, каруца ще го вземе. Тя тръгнала с него.

Мрак. Няма асфалт, няма пътни знаци... По едно време чуват каруца. Посрещала ги. Хайде с нея — напред. Стигат до селото на непознатия, той завърта телефона от общината, извиква кмета на Александрово, идва каруца и взема даскалицата...

На другия ден отива към училището. Селянките гледат — младо момиче, ама много младо... Даскалица... Което я прави автоматично стожер в селото. Кметът, попът, даскалът...

Пред няколко години мина през това село, срещна се с бивши ученички... А времето минава... После завършва за медицинска сестра, оперативна е била, гледала един болен човек от Борован, пък дошъл синът му да го види... Абе, както си е по законите на човешката природа... Взели се...

По-късно прави детските ясли в града, там се и пенсионира. Що народ познава — дето се вика: „От ей такава мръвка...“

Но да се върна на рода ни от женска линия.

Нейде в началото на XIX век живял пралядо, наричан Бурдиняка. От сина му Тончо тръгва родът по мъжка линия. Дядо Пенко и баба Дамяна (починали 1936 и 1922 година), дядо Танчо (1946) и баба Иванка (1964 година).

Нея я помня. Сурова старица беше и тя. Суха, дребна, строга...

Съответно през 1907 година се ражда дядо Пенчо, баща на майка ми.

А от другата страна — на баба Стоянка (родена 1908 година) е също стар род — поне по моите изследвания. В началото на XX век умира дядо Петко, после и жена му Стоянка. Синът им Иван живее с Рада, дядо Цоло — когото също помня, умира през 1962 година, живее с баба Пена (умира 1967 година)...

Тук малко се стреснах...

Боже, колко хора от XIX век съм познавал...

А като си помисля, че аз съм роден в средата на миналия век, на XX век още...

Дядо Пенчо изпратихме през 1996 година — месец преди баба Сава. Баба Стоянка — дребна, попрегърбена, трудолюбива си беше заминала през 1990 година.

Бях ѝ любимец...

Майка ми е родена през 1929 година. С двама братя — които също не са на тоя свят. Вуйчо Илийчо почина през 1983 година. Работил, замествал свой колега тракторист, нещо му станало и паднал до вратата на стаята. 1983 година. Умираще дълго, една седмица беше в някакво страшно състояние. С братовчед ми Пеци ходихме, та го гледахме нощем...

Вуйчо Тошко почина от рак две години по-късно...

А баща ми имаше три сестри. Баба Сава — като всяка жена, гледаше щерките, все разправяше, че те ще се грижат за нея...

Ама стана така, че Иванка не щя да погледне старците, Веска (почина) остана в София, Роза замина за Джебел...

8.

Братовчеди — първи, втори, трети — имам бол.

Някои съм виждал няколко пъти. Като Гошо, Боян, Лили, Лена...
Други срещам, макар че не държа толкова на тия срещи.

Род, ама...

Да речем, кака ми (единствената по-голяма от мен) Иглика, я виждам много рядко. Хубаво е да си поприказваме, ама като не се спира в България... Има три деца, работеше в Кипър и Италия, сега Рая — племенничката е в Кипър, де ще се съберем?

Сашо беше в Испания, сега май е временно в София, пак се кани да отива... Ясно — няма да спира тук.

И брат му Ивайло. Гледах ги като малки, все ми ги поверяваха. Хубави хлапета бяха — кой можеше да си представи, че Ивайло има внучка?

Дечко — истинско име Матей — е също приятен мъж вече. Малко несериозен, малко лекомислен, много свестен. За брат му нищо не мога да кажа — замина през 1989 година за Хавана със спирка в Канада и не се е завръщал. Даже за погребението на майка си не дойде. А наскоро почина...

Ожени се на 16 години. Защото една негова съученичка забременя. А детето — сега възрастен мъж, не съм виждал от години. Може и да не трябва...

Иска ми се да видя братовчедката — сега баба Роса... Смях! Пъргава, обичаща да чете, харесваща уж несериозните неща, пък станала сериозна дама...

Помня, кандидатствах. И, разбира се, отидох още юни месец на курсове в София. Първата вечер изслушах лекцията. Разбрах, че нищо ново няма да ми кажат. Поради което втората не се появих. Ходех, накъдето ми скефне. Но точно навреме се прибирах при леля ми. Там беше Росица. Тя щеше да ходи на някакви курсове — май по биология. Само че... Скитосваше. И леля ми казваше — „Гошо е сериозен, учи, по часовник се движи... А Роса няма да направи нищо...“

Стана зъботехничка, намери си мястото после, омъжи се... Ама не знае как да лъже...

Разбира се, трябва да кажа за Пеци. Пенчо, де. Запазих му специално място. Заместник-директор в Елхово. Дори пише разкази. Хубави са, приятни, леки, ненатрапчиви.

Ще го има натам неведнъж...

А, щях да забравя — защо ли не — Наталия и Илчо.

Баща им беше много свестен човек. Вуйчо Марко е лежал в Белене — земеделски активист. Наталия... Абе, старателна, зубрачка, не съм я виждал, карай...

Илчо не го приеха висше. Леля ми обясняваше, че е заради вуйчо. Да бе — а сестра му приеха химия, нали?

После нещо влезе, все пак, дребен инженер е в белослатинската „Пионер“. Но с огромното самочувствие на човек, избиващ комплекси. Пробва и в политиката — нищо не стана, естествено. Типичната трагедия на човек, имащ претенции много по-високи от възможностите си...

Така...

И ето го един основен герой в разказа — брат ми.

Различни, ама толкова сме различни... От футбола — аз, разбира се, левскар, той цесекар. До интересите — аз към интелектуалните посоки на литературата и историята, той към... Абе, към математиката...

Дето вика народът: една майка имала двама сина, единият бил умен, другият инженер...

Е, изкарваше си отличните оценки той по литература. Аз пък бях в математическа паралелка. И той завърши такава.

Мълчалив — не обича да обсъжда, предпочита да взема решения и да аргументира завършеното. Особено напоследък, когато никой не знае какво прави.

Чете, де... Доста чете — много за един математик. Навремето и той почна с фенерче да се крие под одеялото. До посред нощ четяхме.

И мачове гледахме...

Даже се сещам как през 1969 година предаваха последния мач от квалификациите за Мексико. Холандия — България. Нощ, нейде към 11 часа започна. Ние имахме радиоточка, закрепена горе, върху корниза на завесата. И се качихме на два стола, поставени върху

бюрото, та така — като еквилибристи, висяхме два часа, докато предаваха мача. Тихо, тихо — нашите бяха в съседната стая, ако ни чуеха...

Имахме наши играчки. Подчертавам — наши. Направени от картонени кутии кораби, върху тях моряците — шишенцата (за тях след малко), приключения...

Фантазията, фантазията яката се вихреше...

Но и за това по-късно. Да видим къде бяхме...

Тия две глави можеше да спестя. Но нали да спомена рода, да добавя важни щрихи в огромната картина, която съм започнал.

Поради което...

Хайде към града Бяла Слатина.

Градът от периода 1960–1971 година...

II. ГРАДЪТ

1.

Пред мен е Бяла Слатина.

Фактически — пред мен е картата на града. Днешният. Която е украсена с нови имена на улиците, та в съзнанието ми се оплитат названията им отпреди и сега. Сегашните, впрочем, ме интересуват дотолкова, доколкото понякога поглеждам табелките.

Иначе си ги знам от едно време.

Е, няма как да си живял на „Васил Коларов“ 107 и да се окаже, че е било „Хан Крум“. Моите уважения и преклонения пред кана (правилното!), но... Той е част от българската история, а улицата от моята. И в моята памет остава някогашното ѝ название...

Всъщност, предполагам, че канът това изобщо не го вълнува...

А романтична Бяла Слатина е простряна пред мен като шарена черга. Такава, каквито баба ми тъчеше на стана в мазата.

Аз стоя горе — на разклона, до бившата асфалтова база. И виждам дори къщичките по лозята вдясно. А в далечината е шосето към Борован...

2.

Градът познавам в посока изток — запад. Да, живяхме на „Димитър Благоев“ (не пазя спомени, сетне се интересувах от къщата).

После бяхме в Старата поща — няма я вече. И баща ми купил малката къщичка на „Васил Коларов“, 107.

После ще я описвам. То и нямаше какво толкова да се описва, де...

На улицата протичаше социалният ми живот. Приятелчетата бяха от махалата. А тя обхващаше нашия квадрат на картата — с център улицата ни, от запад „Васил Левски“ (Попишкото шосе), от изток Скът...

Лятос гледах — реката блатясала, няма мостче. А навремето по него минавахме отвъд, после на Люш. Малък връх (абе, за тази равнина си беше връх!), от който зиме ставаха най-хубавите пързалки. Помня как се изкачваше нагоре цяла колона деца, влачещи шейни, кормилачки, дъски дори... Пък оттам се пускаше колона с крясъци и ръкомахания.

Случвало се е да стигна от върха чак до реката. Там правех рязък завой — да не съм луд да се бухна в леда.

Реката замръзваше. И ставаше годна за пързаяне. Имаше кънки — парче дърво, върху му вързано желязо. Подостряне имаше, но рядко. Важно беше върхът да е остър. И си бяха опасни — имаше доста порязани крака при сблъсък.

Веднъж пострадах и при пързаянето. Пуснах се от върха, следях шейната пред мен, внимавах в посоката и с викове скачах над бабуните, когато нещо така ме шибна през лицето...

Добре, че нямаше повреди, нито белези...

Някакво хлапе се качвало нагоре и размахало шейната, за да му е по-удобно. А точно в този момент съм прелетял... И то пострада — крак беше изкълчило или счупило. Защото така ме цапна шейната, че и него завъртяла...

Имаше горички наоколо, а на север беше конопената фабрика. На юг реката беше на вировете. Като най-популярен беше Овчия. Който май

стигаше близо 3 метра.

И там ми се случи случка. Щях да се удавя. Скочих, резнах водата... И се нахендрих (казано по нашенски) върху един дънер. Завъртя ми се главата, но някой ме дръпна, хванах висящ от брега храст, изтеглих се...

Пуууу... Цял час после се освестях.

И да не мислите, че повече не съм скачал? Да, бе...

На север реката прави завой и минава покрай пазара, а сега автогара. Там беше удобно за риболов. Висяхме с пръчките... И понякога нещо хвацахме.

Въдицата се правеше лесно — режеш дрян или нещо гъвкаво, връзваш кордата, слагаш кокошо перце (долната част) за плувка, връзваш кукичка... И какви оптимисти сме били... Слагахме големи кукички дори...

До автогарата се стигаше по стария мост. И сега е там. Каменен, солиден, но малък. Има място за минаващ камион и пешеходци.

А до пазара беше сградата на СОАТ. Имаше такова дружество на частници — собственици на камиони. Баща ми работеше там. Двуетажна къща, превърната в административна, наоколо малък паркинг (камионите държаха по домовете). Колко съм висял по туй поле...

А отпред имаше огромна празна площ. Сега е на автогарата, навремето беше общоградска.

За панаира...

3.

Той се провеждаше, провежда и сега, през есента. На 14 септември, Кръстовден.

Провинциален панаир... Бараки, палатки, певци, люлки, бирарии, всякакви сладки неща... Тогава нямаше подобни глезотии като санитарни контроли. Направо на полето се бяха разположили сладкарски павилиончета. Че и директно върху куфари ни предлагаха петлета, пръчки, захарен памук...

Ухаааа...

Най харесвах лепкавия захарен памук. Лапнеш — нещо, глътнеш — нищо... Ама толкова хубаво...

И бонбони... И вафли... И боза...

Боза, но от големия бидон. Варяха я в града — имаше работилница. Голям чан, а в малката стая две масички. И бозата я точат директно от него. Кеф ти резлива, кеф ти сладка — това от бидоните. Като вземеш една кифла или баничка... За 18 стотинки толкова ядене. Вкусно. Засищащо...

На панаира имаше и бирарии. Не една — де могат вечер толкова хора се побра. Мъжете в костюми — солидни, от дебел плат, жените в модерни рокли, шити за събитието... И вечерта всички: „Къде отивате?“ — „На панаира“... Децата бяхме в къси панталонки и бели блузки, момиченцата в леки, свежи роклички.

Семейството минава по люлеещия се мост. Направиха го нейде към 70-те. Сега е неподвижен, но тогава се люшкеше, младежите се засилваха и го клатеха, момичетата пищяха... Веселба...

Сяда се в бирарията, сервитьори имаше май само в една от тях. Другите бяха на самообслужване. Бащите отиват, изчакват чинно реда — тарикатите бързо научаваха правилата, вземаха халби с бира, шишета с лимонада, в хартия завити кебапчета...

Вилици?

Ха...

Панаир с вилици... Че вие ножове и салфетки ще поискате...

Имаше и тъжни моменти. Не знам защо, но в главата ми се е забила една случка. Седим на масата, хапваме — първото кебапче се яде бързо, лакомо, второто бавно, с наслада... Абе, каква наслада — с кеф...

Някакъв човек — в чисти, но вехтички дрехи (това го помня) спря до масата. И каза нещо на вуйчо Тошко. „Какво, какво?“ — недочу той. Онзи повтори — някак си глухо. „Може ли от кебапчето... Малко...“ Вуйчо му подаде цяло кебапче, после и халба с половината бира в нея...

Имаше бедняци, имаше... Не толкова много, не така изпаднали, но ги имаше...

Филип, Гошо Ламера... И те са герои тук. Но за тях — по-късно...

4.

Като съм тръгнал по празненствата, да кажа за „Чайка“. Сега викат на местността Езерото — то и ние така казвахме, ама „Чайка“ беше нещо особено.

Ресторант край езерото. Самото то представлява два бърбека, съединени, над връзката минава мост. Навремето имаше дори лодки... За неделя вечер... А по-късно и съботата стана почивен ден, та две вечери беше пълно с хора там.

Приятно място — от едната страна се извисява баирът, от другите зелена гора, малка поляна, по-нататм големи поляни. На тях играехме футбол, имаше и очертани игрища даже.

В ресторанта хората сядаха само при по-лошо време. Обикновено масите бяха навън. Имаше дори естрада. И певци пееха.

То певци имаше и по панаирите. Помните ли? Маса, стол, пред човека хармониум или свиреше на акордеон (акардъона, както викат по нашенско). Отгоре черен чадър. Не толкова против дъжд или слънце, колкото като знак.

И пее — „Иванчо си ножа извади, та си Марийка прободете...“ След което спира, вади книжка и казва: „Който иска да разбере какво е станало нататм — книжката е 20 стотинки...“

И купуваха... Най-вече жените — от селата, по-възрастни, но купуваха...

А ние не стояхме при певците, ами тичахме на люлките. Бяха няколко вида. Детските — въртяща се платформа, с всякакви кончета, коли, животни разни. В кръг, някакво детско чувство за полет ни обхващаше, настроението...

Какво знаят днешните деца за настроението? Ни електронни игри, ни клипове могат да го докарат...

Имаше виенско колело. Задължително! Кабинки, вертикално издигащи се и замайващи, слизащи и каращи стомаха да се събере на топка към гърлото...

А връх бяха моторните люлки. На синджири висяха седалките, отпред се закопчаваха също с вериги или колани. И задължително

минаваше човек, та проверяваше. После се завъртаха...

Ихххааааа... Направо умът ти да зайде...

Някои — от големите — умело заемаха позиции до каките, завъртаха веригите една в друга, омотаваха се в прегръдка, така летяха и отлитаха...

А отдолу ревниво и внимателно ги следяха родителите. То и без това всичко се знаеше в малкия град. На единия край кихнеш, от другия ти казват „Наздраве!“.

Малък град...

Ама град...

Но малък...

Както казва племенницата ми Искра: „В нашия град всичко е в центъра“...

5.

Между „Васил Левски“ и „Христо Ботев“ е градският парк. Около два квартала заема. Беше зелен, с храсти, дървета, пясъчни пътечки. И табелки „Не газии цветята“ имаше. Имаше и цветя, де...

В източния край беше паметникът на Сталин. Свалиха го една нощ през 1962 година. Имаше — нямаше... Остана постаментът — солиден, близо метър висок, около три квадрата площ.

Храстите бяха удобни за игра на криеница, а лятно време така разцъфтяваха... После решиха да модернизират „пространството“. И го заляха с бетон. Сега има дървета — затворени в клетки от два квадрата. Има и някакви цветя. Няма живот. Бяло, заслепяващо при слънце, сиво при дъжд. Къде да се играе — бетонът не е пясък...

В долния край на парка имаше лятна читалня. Изнасяха книги от библиотеката, пазеха ги в една барака — но солидна, боядисана, приятна. Отпред няколко дървени маси и столове. Вземаш книжка, четеш...

Красиво, приятно — особено в жегите...

Насреща й — детската градина. Бивша болница. За нея ще кажа някоя дума натам.

Сега е пак парк — но пак модернизирани. Има детски кът, но никак си...

На „Георги Димитров“, сега „Хаджи Димитър“ около 70-та година построиха хотел „Скът“. Веднага кръстен „Скъп“... Хубав беше — ресторант, механа, две кафенета, външен двор с маси.

Сега там е общината. Чиновничеството зае мястото. Защото и пари нямат хората...

До хотела беше гинекологичното отделение на болницата. Защо там — дявол знае. Но що деца са изпискали за пръв път във вече старата сграда...

Площадът беше навремето пак площад, обаче... Да, познахте — без сегашния бетон. Имаше паметник на Цола Драгойчева, после го махнали, сега пак го сложили...

Малко встрани е паметникът на поета Николай Хрелков. Хубав поет, интересен, не е гений — но е типичен български талант. Колко такива поети имаме в историята си... И не може всички да се изучават — много са, много...

Ето едно — наслуки избрано — негово стихотворение:

ИМА ЕДНА ПЕСЕН

*Има една песен в моя роден край,
Колко скръб изплаква със нея народа!*

*Пее я жътварка сред поля безродни —
и работник морен глухо я ридай...*

*„Литнал с песен бойна, върху буен кон —
литнал де се бие млад несретник с мрака.*

*Ала там далече в утринния бронз
притаена смърт го чакала, причакала...*

*Бил той млад и хубав, бил той смел стрелец,
но десница трепнала и юзди изпуснал!*

*Като вихър литнал разярен жребец —
и понесъл буен седлото си пусто!“*

*Пей я, пей унесен ти другар и брат,
вий сестри робини, пейте и ридайте!*

*Ала пейте тихо в моя роден град,
да не би да чуе клетата ми майка!...*

*Има една песен в моя роден кът —
сред фабрики душни и поля безродни:*

тъмна душна песен за моята смърт,

тъмна, душна песен за скръбта народна!

6.

Сещам се как една година другарят бай Тошо идва в Бяла Слатина.

Той не обичаше нашия край. Не само заради хората от отряда „Гаврил Генов“ и Горуня.

Легендата казваше, че веднъж — когато идвал с кола, нейде между Баница и Борован по него стреляли. Кой, защо, дали... Просто дочувахме...

Но тогава дойде. Кацнал със специално самолетче на пистата между Бяла Слатина и Борован, пристигна с кола. На площада — гъчкано с народ. И не е вярно, че хората са били насила карани. Ами! Просто всеки иска да види на живо държавния глава...

Аз бях до сами парка, до едни храсти. Зад тях стояха няколко милиционери и десетина цивилни. Не от нашия град — личеше си.

Говори Тодор Живков — не съм и слушал какво каза, ръкопляскаха хората...

После се разотидохме.

То така бяха и манифестациите... Време и място да видиш хора и да те видят.

Дори детските ясли излизаха на 24 май — върху каросерията на камион, постлан килим, отгоре му столчета, на тях децата.

Ние минавахме по главната под строй. Ей ме на снимката — бодър, свеж, с връзка, горд, че нося табелата на училището. Кой като мен...

Това е „Христо Ботев“ — сега пешеходна зона. Само дете пешеходците нещо намаляха. Особено младите...

В града имаше няколко училища. Ще ги опиша отделно. И, тъй като не съм учил в турското (сега начално) и в техникума, ще ги подмина лекичко. Нали разказвам само за видяното...

Да, имало турско училище, макар турци... Цък! Цигани — бол, ама турци... Закрили са го по молба на самите турчеещи се цигани. Джамия нямаме, но имаше разни пишещи се изгодно малцинствени групи.

Закрили го, понеже старите усетили, че ако в школото се преподава на турски, после децата са абсолютно неконкурентоспособни с българчетата. Тогава циганите мислеха...

И работеха...

Щото... Нали помните: „Ооооох...“ — „Какво, бе бате?“ — „Биха ме...“ — „Кой, бе бате?“ — „Милицията...“ — „Ама нали днешната милиция не бие?“ — „Днешната не знам, ама снощната много би...“

Милицията беше на „Васил Коларов“ — единия вход, а вторият на „Сладница“. Стара сграда, сега май реституирана, като я гледах последно...

То и киното — „Дако Даковски“, на името на големия режисьор, вече е руина. Няма дори надпис — останки от букви, заковани прозорци и врати...

А какви тълпи бяха там... Два филма седмично, прожекции в 18 и 20 часа, често и от 16 часа, билетчета по 30 стотинки за възрастни, за деца 20 стотинки...

Колко филма изгледахме...

7.

Филми прожектираха често и в читалището.

Старото читалище, не сегашния Културен дом.

Какъв живот кипеше... Самодейна театрална труппа, оркестър, гости, лекции, представления отде ли не...

Сецам се как идва човек, ранен по време на войната, след лечението извършващ чудесии с мозъка си. В читалището демонстрира какво ли не — изброяваше гарите от Видин до Капитан Андреево, умножаваше особено големи числа наум, запомняше с един поглед камара предмети... Впрочем, дойде и в училище, разговаря с нас (бяхме нейде в шести клас), много беше интересно...

Театралите самодейци бяха почти все даскали. Уважавани хора, но нестрахувачи се да станат карагюзчии за идеята. Показваха почти все класически пиеси...

Там, в читалището, на третия етаж беше библиотеката. И колко книги... Отделно имаше детски отдел — под старата поща. Вестници, списания... Четях какво ли не...

А особен ден беше, когато ме пуснаха да вземам книги от хранилището... Че като се развилнях... Фенерче и... Одеялото през глава... Четяхме много... Четяхме какво ли не... Четяхме и знаехме... И знаем...

Разбира се, имаше време за игри.

Веднъж — бяхме вече на „Цар Асен“, Пенка Божкова, учителка по история, много... Абе, манталитет на селска даскалица, вика на майка ми: „Днес изпитвах Огнян, трябваше (трябваше!!!) да му пиша шестица... Виках си, че барем тоя брат няма да учи...“

Но играехме...

Аз лично предпочитвах четенето. Обаче... Ноблес Облидж, положението изискваше всяко момче да щурее и прави бели... И спазвах изискванията...

В долната махала имах една компания. Трудно се разделих с нея. В новата пък трудно приех другите. И май останах настрана — вече бях и голям, можех да си позволя неконформизъм...

То и сега съм някак си чужд на махалата. Да де, толкова години сме там, ама...

Виж, майка ми е свой човек. Ходи насам-натам, клюкарят, бие инжекции — макар че е на 87, безплатно, разбира се, беден народ сме...

Аз съм учтив, но... Сещам се за хубавото в миналото, лошото е изтрито от времето.

Помня 1966 година, световното в Англия. На улицата — два телевизора. Единият срещу нас. Изнесоха го хората навън, сложиха върху стълбището към мазето. Антена, нагласяване... Каси с бира, лимонада, кебапчета... На столовете насядаха бащите и дядовците. Момчетата — настрани...

Е, гледаха, макар и поизкривени.

Защо не съм в това число? Защото съм хитрец. Метнах се върху нашата порта — седнах на трегера, взех театралния бинокъл, който баща ми беше купил по някакъв каприз... И изгледах всички мачове — все едно съм пред екрана...

Но това беше вече на „Цар Асен“, или — както казвахме в ония републикански времена — улица „Асен“. 84 беше, сега е 86...

8.

Нагоре, както казваме, е краят на града (южният). И циганската махала. Бяха тихи и кротки хора, сега се чува отдалече, че са весели...

През 1970 бяхме на бригада един месец в ДЗС-то. На двеста метра от ма'алтъ — както е правилният изказ по нашенски.

На палатки. Тихо, кротко... Къорав циганин не се завъртя наоколо. Знаеха си и правата, и задълженията.

Майка ми разправя как в детската ясла имала някаква циганка — чистачка. И веднъж ѝ направила забележка за нещо несвършено. „Няма да правим циганска работа...“ — рекла ѝ. И като почнала... Викали я чак при първия секретар на градския комитет...

„Разбирам, бе Танчева, така си говорим... Ама нали — партийната линия...“ Е, дотам стигнало, ама що нерви изхабила...

Глезеха ги циганите и турците тогава... Квоти имаха за висшето дори. С три „с клизма“ ги приемаха. Преглеждал съм кандидатстудентски работи — през 80-те. Папките от Силистренски, Толбухински, Шуменски, Разградски окръзи бяха заделяни и се изискваше определен брой работи „да минат“... И минаваха...

Но всичко беше нормално. Леко насилие, малко шамари, права и задължения В ЕДНО...

Да продължа натам.

На запад е техникумът. Две средни учебни заведения има в града. В гимназията отиваха по... така де... които ще следват хуманитарни и сериозни науки. В техникума — бъдещи инженери.

Срещу него има малка градинка, а до нея е къщата на чичо Пачо. Зъболекар. Прави ми пломби нейде между 8 и 10 клас. Преди две години ги магнаха — били с някакви метали там, нездравословни. И третите пломби, които ми сложиха след тях, са готови да паднат. Защото чичо Пачо беше майстор... А сега...

Още по на запад е Агиното бранище. И красивата Китка... Беше...

Секли на поразия... А бяха наистина китка от дъбове. Двадесет ли, тридесет ли... Голяма поляна, Китката, сочна трева... И гората —

красива, тиха, полезна.

Там имаше (а сигурно още личи!) огромна дупка от бомба. Като летели англо-американците за Плоещ, пуснали една — ей така, по светлините на града... В нея може цяла стая да се сложи...

Пак там е гробът на някакви партизани. Не помня кои и колко, но помня, че в десети клас слагахме там бутилка с послание до бъдните поколения. Откъм паметника, точно зад гърба му, по средата. Каква ли е съдбата й...

9.

На север минава жп линията от Червен бряг — Оряхово... Минаваше, какво „минава“... Унищожиха я...

Имаше спирка близо до консервната. Наблизо — „Гарант“, тъкачната „Девети септември“, „Пионер“...

Направо като в София — там нали има Централна гара, София-север, Подуене... Имаше... И там...

„Гарант“ беше огромен завод. Машиностроителен. Брат ми беше по едно време директор там. Но съсипеаха всичко родните демократи...

Така стана с „Пионер“. Единственото предприятие за детско облекло. Хубаво, качествено, търсено... Има останало от него още нещо, но...

Болницата е наблизо — с огромен парк. Зеленина, успокоение, място точно за болни хора — лекуваше и с въздуха...

Сега — слава, Богу! — не зная как е...

В този район е басейнът. Направиха го малко късно за нас — около 1970 година. Голям, хубав... И сега го има... Но...

А нагоре са баирите. Градът е затворен от полупръстен хълмове. Най-вече север и изток. На северните са лозята. И ние имахме лозе. Голямо, хубаво. Работехме го...

Сега е зарязано... Но не на 14 февруари... Има ли смисъл човек да се мъчи, а после циганите да го оберат?

Останали са някои къщи. А едно време беше израснал цял квартал. Хубави, бели къщи. Красиви и удобни. И за почивка, и за труд в събота и неделя.

На изток, както казах, са горички. И голият Люш...

Между северните хълмове и града беше гарата. Разстояние до автогарата нейде километър и нещо. Малка гара, тип класически — от 30-те години някъде.

Замина си...

Към града отляво е стадионът. По мое време беше без пейки, но пък пълен. Минавахме и през оградите — най-вече по принцип. И мачове гледахме, обсъждахме...

До стадиона имаше тревни терени... Тревни — по нашенски. Бая
буци, голи петна, лек наклон... Но се играеше...
Не от професионалисти — от нас...

10.

Малък град с богата история...

Която и ние градяхме...

Така — малко по малко...

За което е следващият разказ...

III. РАННА МЛАДОСТ

1.

И така — стигнахме до оня велик ден в историята на човечеството... Е, не чак на цялото човечество... Дори май не на по-голямата част от него... То и от останалите кой ли е научил... Ама поне за мен е бил знаменит ден...

Нали и аз съм част от човечеството... Даже по-голямата част за себе си... Изобщо — малко солипсист си падам и смятам, че човечеството съществува в съзнанието ми...

С две думи казано — онзи 4 юли на 1953 година, когато в 6 часа заранта съм изврякал...

Какво няма да изврециш — ти се раждаш, а светът, вместо с колесница от лунни цветя, както по-късно щях да установя, че преди мен е забелязал Смирненски, те посреща с як шамар...

И никакви оправдания — ама така трябва, бебето трябва да се шляпне, за да задвижи дишането, пък то какъв шамар е това, я след време какви ще ядеш...

Цапнаха ме...

Факт...

Ега ти посрещането!

Може би по тая причина станах скептик и реалист. Разбрах, че всичко на тоя свят се върти около задника — от дишането до яденето. Като начална точка на разделянето с храната, ама все пак...

И що народ сетне се устремява към тоя задник... При това нито един с добра цел...

Е, педалите са приели тая философия стоически и даже са обърнали насието в кеф, ама не можах да стигна до висотите на низкото им съществуване и туй то... Какво да се прави — консервативен човек съм си... И спазвам старите, прастари правила — което, за каквото е...

Дори... Малко неудобно, ама като съм се заел да разправам за себе си, неудобно няма. Неудобно е само обуването на панталона през главата. Пробвайте — ще се убедите...

Та — неудобно, но... Едно реакционно, изостанало, тласкащо човечеството назад признание.

Харесвам жените!

Цял нудистки плаж да ми покажеш — погледът ми бързо и заскрежено ще прескочи космати крака, заници, гърбове... И ще се лепне на някой стругован крак... на тънко кръстче... на хълмиста гръд... на дълга коса, падаща върху кръгло, чипоносо, късо, палаво носле...

Те толкова зърнах при раждането ми... На съседната маса... Току-що родило се момиченце... Красииниииво...

Ама и аз съм си хубав... Още преди раждането дори...

И като се усмихнах с моята чаровна и всепокоряваща уста...

Влюбихме се!

Обаче...

Те ви тема за цяла трагедия.

Пък акушерката се влюбила в мен... И ме гледа влажно, влажно...

Аз не я забелязвам — цял бях потънал в красивите, морни очички на момиченцето. Които мигаха със скоростта на препило колибри...

И тогава...

Пренебрегнатата...

Кипяща от ревност...

Клокочеща от женска ненавист...

Акушерка...

Раздели ни...

(Благодаря за кърпичката... Момент, че клавиатурата подгизна...)

Ние бяхме преплели погледи, готови да продължим заедно в живота... Или поне в следващите няколко дни... Обаче, акушерката ни остави в различни стаи. И, понеже момиченцето още не можеше да говори, а аз от скромност не исках да афиширам ранните си вродени умения...

Липса на комуникация! Казано по народному — очи, които не се виждат, се забравят.

Важното е, че Тя остана под № 1 в сърцето ми — за вечни времена... Или поне в предстоящите ми още пет-шест години, надявам

ce...

2.

Колкото и им се искаше на акушерките и сестрите да не се разделят с красивото и умно бебе — от скромност не натрапвам, че става дума за мен! — трябваше.

А майка ми и баща ми живееха на квартира. Къщата и досега е налице — е, с някои преустройства и пристройки...

Нали знаете българина — от кибритени кутийки да е, но ще вдигне още нещо. Веднъж видях как някакъв е сложил кола на балкона си, друг път показаха по медиите цял фургон допълнително „лепнат“ за сграда... Така се прави сега — в модерните времена.

А някога...

Малка къщичка — две стаи, кухня. Клозет — не тоалетна! — навън. Между другото, по-хигиеничен е. Не седат различни задници на едно място, няма опасност от замърсяване и оклепване на чинията. Освен при диария...

А, и при напиване... Ама то лесно се оправя. Една-две кофи вода и — клозетът блести. Щото водата измива, изтича между дъските. Няма нужда от ароматизатори. Освен, когато съдържанието се надига нагоре по физичните закони, та се вика „златарката“ (в града), или се прави нова яма... Да, така е на село.

Няма кола за чистене — дето ѝ викахме „златарката“, тъй като разплискваше злато подире си. Най-много — привечер, когато шофьорът го мързи да отиде и я изпразни.

Селянинът зарива бившия клозет с няколко коли пръст, съдържанието попива, обогатява почвата и току-виж — след година тук са станали едни домати... Ама без изкуствени торове, химикали, отрови... За идиотизма ГМО не бяхме чували... Изостанал народ... Екологичен...

Та обикновено клозетът щръкваше наред двора. С периоди на движение през десетина години по очертана мислено кръгова линия. Докато целият двор се насити с естествени подобрители. Правилният път на веществата в природата...

Покрай границите на имота се вдигаха другите, помощните сгради. Обори — едно време имаше говеда не само в препълнените трамваи. Кошари (сегашните деца... какво деца — сегашните млади дали правят разлика между обор и кошара?). Курници... Винаги топли и пресни яйца. Бърза манджа.

Най-вкусно беше яйце на хартишка, както се вика по нашенско. Сгъваш вестника (вестник! Не картон или от тетрадка лист...), правиш четири бордчета, на ъглите леко завърташ ушички за укрепване, слагаш на гъза (това е капак на печка с твърдо гориво. Самата печка е шпор, кюмбе и т.н., според вида).

Чукваш яйцето. Хартията се загорява, накрая дори изпепелява (не гори). Яйцето се изпича. С лъжицата изгребваш жълтъка, предварително посолен. После белтъка — с хляб. Е, и обгорял вестник влиза в порцията, ама кой ти гледа...

Някогашните стомаси бяха доменни пеци — кабарчета с лук да метнеш, смилат ги и хич няма и да... Уф, така сладко се разговаряхме, че щях да кажа „пръднеш“, ама хайде да бъда по... така де... кОлтурен... ГраждАнче, както викат по нашему...

После се вдигат до сами къщата други помещения.

Мутфака... Демек — лятна кухня, с някои допълнения. Но за нея повече — когато описвам Борован.

Лепва се някое и друго стайче. Така — за туй-онуй. И да се опъне някой миндер вътре. Широчък, че като дойдат гости, да има къде да ги сложи човек.

Поради което северозападният двор става по устройство на замък. Високи стени (дувари), яки порти, двор в средата, донжон (демек — главна кула, в случая къщата), помощни помещения...

Някъде досами портата имаше и месторабота за домакина — ковачница, налбантница (ама са различни! Второто е за подковаване на коне, че и магарета), обуцарница (това пък е за подковаване на хора)...

В по-късно време — някъде след 1960 година, когато колективизацията беше поразила съзнанието и хората не си даваха зор — знаеха, че държавата ще прибере всичко, дето е по със света (значи — по-хубаво, по-нормално), портите бяха по комунистически условия.

Някоя леса (това е плетена преграда), малко бодлива тел, препречени летви... То и не се отваряха често. Хората минаваха през вратнята, а добитък... Добитък в малките градчета почти нямаше...

Е, в такава къща държаха нашите една стая... Но там изкарахме половин година и се преместихме в старата поща...

3.

Викаха ѝ така, защото наистина навремето там е било поща.

Държавна сграда — на два етажа, с външни стълби, нещо като галерия на втория, много стаи... И в тях настанени нуждаещи се.

Да е комуналка — не е баш, тъй като имаше някои условия в стаите. Но вода, например, се вземаше отвън — от чешмата в двора. Къпането ставаше по класическата схема. Нагрява се вода, разстужда се с друга, решилият да се хигиенизира сядаше в коритото (дървено, а по-късно техниката се разви и се продаваха поцинковани), поливаше се с вода от няколкото кофи, разположени около му... В стаята, разбира се — няма да си ветрее маркуча наред двора...

Навремето подобни натуралистични изпълнения на нудисти не се одобряваха. Изостаналите от историческото развитие на човечеството, подминали пътя към педерастлъка, нашенци смятаха ексхибиционизма за отврат. Да не говорим, че липсваше всякакво желание младото поколение да изучава устройството на лелката, преди да се е научило да пише дори...

Е, моята беше лесна. Баща ми грабваше коритото, майка ми мен, водата се топлеше на слънцето (викаха ѝ „слънчева“, кой да ти знае, че световната научна мисъл след повече от половин век внезапно ще открие страхотните свойства на загрята от слънцето вода...). И — вода, сапун, вода, сапун... Ощавяха ме яката...

Да не мислите, че аз мързелувах и не участвах? Мое беше озвучението... Ама рев... С извивки, с фалцети, басово, цугтромбонно... Върхът беше като прехвърлях на саксофонистки стил... Някой път минаващи по улицата магарета завистливо протестираха против джазменските ми изпълнения... Това — през лятото. Ама зиме и мен ме почваха вътре...

Там някъде се появи брат ми, пък аз от зор взех да раста. И станах на четири години.

Трябваше да ме пласират някъде. На село бабите и дядовците си работеха — де ще се занимават с дечурлига (Освен лятос, разбира се!).

Поради което нашите рекоха да ме запишат на държавен гардероб — детската градина.

Обаче, и там зор... Таман бяха почнали да ги правят, кандидати много, места малко... И баща ми пуска документи, разговаря с градски шефове — върви по служебния ред. А на майка ми й писнало. Та се вдига един ден и право в съвета, при председателя. Оня таман разговарял с някого, рекъл й да почака в кабинета. И в тоя момент звънна телефонът. Разговорът майка ми го чула — „Да, да, другарю... (баща ми!)... Ще приемем детето, обещавам ви... Да, знам, че се забавихме, ама разберете...“

А тя каза: „Предайте на другаря... да не звъни повече. Детето още сега ще бъде записано...“

„Ама вие коя сте?“ ...

Обяснила тя, минала на висок тон. А, когато нашенски жени минат на висок тон, самолетите засрамено кацат и се отказват да преодоляват звуковата граница...

И ме записали...

4.

Детската градина беше в сами центъра на града. Площадът, паркът, детската градина — едно трио. Навремето е било болница, после я преустройват. Голяма сграда, градина около нея. С пясъчници, площадки, люлки. Ниска мрежеста ограда. Пълната условност на онова време, когато оградата означаваше нещо...

Сега няма градина. Няма и сграда. Направили са го парк. Има люлки, има място за игра...

Но някога тази градина беше за всички. До следобед са децата, после доста майки оставаха с тях на площадките, а в неделя беше просто част от центъра.

Сега...

Да, да — има хора. И то деца. Но някак си — няма опорни точки...

Бях в групата на другарката Христова. Невероятно, но си е жива и здрава. Че ме и помни... Е, как няма да помниш такъв образ... Приеха и брат ми. Играехме заедно, всичко беше добре. Докато един ден стана произшествие... От градски мащаб, ама...

Аз изчезнах от детската градина. Бях там. Играех си. И минах в друго агрегатно състояние — изпарих се...

Една другарка се скарала на брат ми, май му опънала ухото, аз съм се разкрещял... И толкова! Нямало ме е...

Търсят...

Обикалят...

Информират...

Майка ми пристига...

Гошо го няма!

Какво се съсеца тя, отива до нас. И аз съм си бил там... Стачка в знак на протест срещу лошото отношение на другарката... Май това ми е станало навик.

Ядосам ли се — не се взривявам. Или — рядко избухвам. Просто тегля една. След което напускам. Не разговарям с виновния (според

мен). Или прекъсвам комуникацията с редакцията. Или се самоизолирам...

Не виждам смисъл да доказвам постоянно, че съм прав.

Това е аксиома.

Аз винаги съм бил прав.

Веднъж не бях прав, но се оказа, че не съм бил прав, защото съм бил прав...

Лесно общувам с хората, но подведат ли ме... Сеч! Просто изчиствам този човек от съзнанието си... Познати отбелязват, че имало степени. Първа — предупредителна — минавам на „вие“. Втора — ставам заплашителен айсберг. Третата е най-ясна. Просто в паметта ми няма място за този човек...

И — не прощавам!

Бог прощава — той има време, цяла вечност е пред него, може да изчака и да опрости грешката.

Аз време нямам. Пък и нямам претенции към Божиите дела — негово е опрощението. Затова не му преча...

Та тогава съм си постъпил напълно самостоятелно, последователно, решително...

Това се е случвало и друг път. На село сме. Брат ми нещо ядосал дядо ми, оня му отперил един. Аз с дядо си в спор не влизам! Дядо ми е — той е старият, той е авторитетът.

Отивам на спирката, качвам се в автобуса и след половин час съм у нас... Два часа по-късно долита дядо ми с каруцата. Да ме търси. Защото се сеца къде ще съм...

Самостоятелно зверче си бях.

Майка ми разправя как ме оставяли сам вкъщи. Преди детската градина. Бил съм нещо болен, тя ми дава хапчето, казва да го изпия, когато камбаната удари четири.

Комшийката отсреща вижда, че у нас свети — пък уж нашите са на работа, не трябва да има никой. Отива. Аз. И после се кара на майка ми, че не ме е оставила при нея, че как може едно четиригодишно дете... И така нататъка.

Но това са други истории...

5.

Те станаха в следващата ни къща.

Баща ми и майка ми посъбрали пари — къде спестени, къде заеми. И решили да вземат самостоятелна къща. Избрали я. На „Васил Коларов“ 107. Двор голям. Къщата отпред. Две стаи, килер. Клозет — в двора. Дупка, заобиколена от подредени ластуни (царевични стръкове, на снопи свързани).

Дядовците дошли, гледали... Дедо Герго обявил — „Те ви сто лева, най-напред клозет направете!“. Направили го. Дъсчен, здрав, с врата, плътен... В двора... И то в третия двор.

Защото в първия беше къщата. Площадка с навес отгоре. Малко коридорче. Вляво — кухнята. Едновременно с това спалня. Вдясно стаята за големите. Там са гардеробът, скринът (оня, с библиотеката), печка. В кухнята една готварска печка, две легла, маса и столове.

Абе, около 1960 година така беше... Каква ти Санта Барбара...

Отпред и отстрани — градинка. Цветя. А пред кухнята — розови храсти. При това образуващи малка пещера. Напълно прозрачна, но с нещо тайнствено в нея. За игри — чудо...

И едно голямо дърво. По което може да се качиш на покрива, после се спускаш по навеса (баща ми го вдигна) и си във втория двор.

То в него се влизаше и през портичка. Там царуваха пернатите — кокошки и петел. А също така бяха клетките със зайци. По едно време станаха 140, но ги изтръшка болест. Баща ми пак ги завъди. И в сегашната къща гледаше...

Минало време...

После пак телена ограда и е овощната градина. Десетина дръвчета. Лехи със зеленчуци. Огромен розов храст. Розов, ама карамфил му викаме. Два метра дълбочина, три и кусур дължина. Беряхме цветчетата, отделяхме листчетата им, майка ми вареше сладко... И сега усещам вкуса му... Но — само в паметта си. Истинско розово сладко не съм виждал от десетилетия...

В този трети двор оставих една яма с диаметър около два метра. Бях започнал да копая за землянка. Но не ми стигна времето. А и

меракът ми нещо мина...

През оградата дразнех петела. Дори го лових с въдица. Кукичка, найлонова корда, парче хляб... И той си закачи обичките за куката... Мале, мале... Докато го хвана, че откача...

От едната страна живееше чичо Макавей. Имаше син и дъщеря. Тя — връстничка. Ваня. Хубаво момиче. Що лежане съм излежал заради нея на покрива, скрит зад комина. Тъй като лятно време майка й я къпеше на двора...

Ама не ме хванаха!

От другата страна доктор Чуканов. Тогава си беше възрастен. Гледаше пчели. Няколко кошера. Показваше ми, учеше ме кое е пило, как се слагат рамките за питите, къде е прелката... Веднъж постави малко мед върху чинийка на перваза. Долята пчела, той я захлупи със стъклена чаша (помните ли ония, многогранните? Дебели, яки, солидни). Сетне леко я мацна с бяла акварелна боя по гърба. И я пусна. Показа ми я на прелката. Пчелата се върти — наистина танц. И после другите излетяха и право при чинийката. Говорят си...

6.

Някъде по онова време за пръв път посетих библиотеката. Детската. Беше филиал на градското читалище, заемаше част от долния етаж на прословутата стара поща. В нея сграда пък бяха настанили вече детската музикална школа. Където също ме записаха.

Цигулка... Мъчих се, мъчиха ме, мъчих ги... Ама не става!

Имам усет за музиката, но нямам ищах към труд. Музикален труд. Просто не ми се занимава с нищо, което не ме е хванало никак си... Абе, не е вдигнало замък в душевното ми блато...

Ходих при Цанко Бозайников. Увлечен по музиката, свирещ на разни инструменти, откъснат от реалността... Даже не щеше да се ожени.

Вдигна в двора на дома си цяла кула. От сгурия — обработена, заякчена. Черна кула — романтична, красива, поразяваща... Всеки ден работеше на нея... До смъртта си...

После кулата постепенно изчезна.

Не търпи родната провинция нещо, което не се яде. Или поне не може да се смени за ядене...

В библиотеката трудно ме записаха. Не бях дори в първи клас. Ама четях. Демонстрирах им го (баща ми беше много горд). И взеха да ми дават по книжка. Детски. С картинки. Които книжки „изяждах“ за вечер.

Неусетно — не мога да кажа как, но стана някак си — ускорявах процеса на четене. Поглъщах по страница за минутка и нещо. И запаметявах. Все още помня цели книги. А илюстрациите визуално си представям и през призмата на далечните спомени.

Та лелките в библиотеката разбраха, че не става дума за нормален читател. Стана им интересно. Почнаха да ме пускат сам да вземам книжки. Тъй като обикновено те избираха — според читателя. Пък и малък град, познават се всички, добре знаеш бай Иван кое ще предпочете — история на изкуството или указания за градинаря...

Нашите решиха, че е време да подравнят малко духовността ми и ме записаха в „Цани Гинчев“...

Днес писателят е позабравен. Не от всички. Някои направо не знаят кой е този. Защото България има щастieto и нещастieto да роди много поети и писатели. Много! Просто е невъзможно в училищната програма да бъдат включени... Дори не половината... Даже десет процента от изключителните таланти не могат да бъдат обхванати...

Какво да кажем за талантливите, майсторите на художествения разказ, отличните занаятчии, както аз ги наричам...

Пример със сегашните? Не наши — сега у нас графоманията надделява. И себелюбието — стремеж да порaziш света с изкуствените канали на някакъв непознат Марс. А предците ни са оставили правило — простички истории, простичко разказани... Пък читателят САМ ще намери СВОЯ смисъл в авторското слово...

Вземете Стивън Кинг, Агата Кристи, Фредерик Форсайт, Тери Пратчет, Клифърд Саймък... Нарочно посочвам англезични писатели, търсени, интересни... Типични занаятчии... Разказват леко, не привнасят никаква особена философия, не се опитват да останат в историята, занимават, забавляват, ангажират читателя...

Занаятчии... Но какви!

Човек не може да се храни само с торти (пренесено — да чете само Лао Дзъ, Аристотел, Кампанела, Ницше). Ежедневието иска хляб — хубав, вкусен, направен от майстор хляб.

Не клисаво претенциозно парче тесто, набухано с оцветители и подобрители, а нормален хляб... Подобни творци на истински хляб за душата може и да има днес... Аз не съм открил...

Все се наредили писатели, поети... Най-малкото гении... Та се чудя каква превъзходна титла да измисля, че няма как да се самоопределят...

Аз защо пиша?

Аз не пиша.

Не съм писател.

Просто разказвам.

Каквото се сетя, както мога, което искам...

Уууу, отклоних се...

Та — Цани Гинчев. Както пише в уикито — писател, просветен деец и публицист. Тоест — пишел е разни истории, просвещавал е народа, публикувал е творенията си.

Бил е училищен инспектор в Оряхово. И тогава започват в Бяла Слатина да строят училище. По план — малко, едва ли не къщурка. Цани Гинчев идва, оглежда очертаните с канап темели, остава в града за една нощ. И в тъмното отива, връзва още канап, разтегля основите до нормални за него време. Просто поставя властта пред свършен факт.

Пък и местните първенци, когато виждат строежа, схващат какво става... и си замълчават. Все пак, белослатинчани са...

А училището по-късно кръщават на името на просветния апостол Цани Гинчев...

През 2010/2011 година е имало 188 деца, 70 от които пътуващи от селата. От закритите училища...

Как беше навремето ли...

7.

За първия учебен ден, за първи клас, че и за втори... Малко мътни са ми спомените... Не знам колко ученици бяхме, но надали двеста...

Класна беше другарката Радка Андреева. Мамаша — бих я определил днес. Хубава жена, умна, много спокойна, изключително добра, разбираща от работата си. Конфликти с нея нямахме, грижеше се за нас, а като направехме нещо... Свиваше вежди и се караше. Ама много лошо се караше...

Просто имах късмет да попадна на истинска начална учителка! Задачата си разбираше в едно — да ни даде възможност за очовечаване... Та даже Генчо — повтарач още от първи клас! — я слушаше и дори се учеше. Доколкото манталитетът му позволяваше. (Това лято го видях. Е, не го познах, ама знам къде живее. Комшия ми беше на „Васил Коларов“. Живееха в една малка къща, с две стаички. Мога да кажа, че мизерстваха — нито квалификация някаква, нито желание за труд.

За компания приятен. Даже беше нещо като орел над класа ни. Нали голям, пазеше ни от второкласниците. Че и четвъртокласниците му имаха страха. Ние му пишихме домашните и подсказвахме. Къде с това, къде през леко премрежените погледи на учителите, май завърши някакво образование...

Сега видях — вдигнал къща. Голяма. Без мазилка, но солидна. Личи си, че още не е обзаведена, няма живот в нея. Не разбрах да е женен, но при него какво ли е по правилата... Позна ме — май съм си останал свеж, млад, красив, умен... Но говорихме малко. Общи неща. Минава времето, размиват се връзките, разтеглят се общите теми...)

Училището е на два етажа. Двор — голям. Опира до черковния. До нея стена беше клозетът — външен, разбира се. А отстрани — опитното поле...

Сега, ако случайно е попаднал някой младеж — под 40 години — ще се учуди. Това пък какво е?

А ние не се чудехме. Някъде към половин декар, засят с какво ли не — дървета, зеленчуци... Окопахме ги, поливахме, торяхме, беряхме... Набраното отиваше в стола. Имахме часове по трудово — реално трудово обучение. С реален труд и реални резултати.

Сега това място е залято с бетон...

Много го обичат днешните директори тоя бетон. Заливат и — няма проблеми... Те ви място за тичане...

А имаше градинки сред двора и покрай оградата, имаше пейки, имаше къде човек да седне на сянка...

Бетон...

Впрочем, така е в бившата прогимназия, така е в бившата гимназия... Но за тях — отделно.

Стаите бяха широки, със светли прозорци, с класически черни дъски. И печки на твърдо гориво.

Видях лятос и Васко Томов. Припомни ми как навремето дежурните чистеха печките и изнасяха сгурията. Та той слизал по стълбите и видял изпусната буца сгур. Инстинктът на всяко момче е ясен и бърз — шут! Обаче, изстрелът бил бая точен. Право в челото на Иво — наш съученик. Главата яка, буцата крехка, пръснала се. Но оня извил като вълк... Минало му. Следа дори не останала. Обаче, Васето имал дребни проблеми от рода на „Ти защо не вдигна буцата, а бързаш да я риташ?“ ...

Ми, защото е момче, бе...

Ама възрастните подобни свободни и логични разбирания нямат. На тях им дай свързаност, идея, мисъл, анализ, синтез, план, резултат, отговорност...

8.

В детската градина ни бяха полово унифицирали. Не само ни редяха да спим в смесени групи — за пръв и единствен път в живота си спях с две момичета от ляво и дясно, и други две откъм главата и краката... Чарли Харпър ряпа да яде с близначките си!

Но ни и обличаха безполово. Престилки, които се мотаеха като роклички около краката, якички, някакви полукъси гащета. Единствената разлика беше, че момчешките бяха със свободни крачоли (то като че ли имаше защо), а момчешките бяха набрани. Такива бяха и гащетата по физкултура в началното училище. По развяването можеше да се познае полово кой какво е...

В първи клас облякохме униформа. То пък една униформа. Същите тъмни панталонки, светли ризи. Нямахме как да оригиналничим — промишлеността беше сериозна дама и не се занимаваше с разни шарении и капризи. Тъмно — черно, кафяво, тъмносиньо... Светло — бяло, светлосиньо, полурозово... Избирай...

Така че хем ни разуниформиха, хем си бяхме в същите тоалети, както и в предучебния период.

Е, някъде в началото на март ни вързаха сини връзки... Ама какво зубкане беше за това приемане...

*„Чавдарчето труда обича,
на помощ първо се притича“...*

*„Чавдарчето е весело дете —
Играе, пее, учи се, чете...“*

(Ей, това го написах БЕЗ ДА ПРАВЯ СПРАВКА!

Запомнил съм ги от едно време...)

Я да видя, все пак... Ама наистина съм ги запомнил...

И другите —

*„Чавдарчето родината свободна
обича като своя майка родна“...*

*„Малките чавдарчета
са добри другарчета“...*

*„Чавдарчето учтиво поздравява,
то възрастните хора уважава“...
„Чавдарчето е примерно вкъщи и в клас,
то помни: «Пионер ще стана аз»“...*

Бяха в една малка книжка. На всеки две странички — едно стихче с рисунка. Помните ли?

И дори известно време — до четвърти клас, когато ни вързаха червените връзки, спазвахме тия правила... Понякога... Ама имахме желание да е винаги...

После лека-полека ставахме все по-цинични. Разбрахме огромната разлика между официално и реално. И взехме да се вписваме в системата — официални ангелчета, реално... Реално — ние... Кой какъвто е...

Между другото, така почнахме да оценяваме хората около ни. Уважавахме и обичахме учителите, при които официално и реално се сливаха. Тоест — не ни поднасяха официални неща вместо реалните.

Защото имаше и други — които се изживяваха в реалността като в официален доклад.

Помня една Борянка... Честно, все още се чудя това момиче дали се е къпало голо... Почервеняваше при едно „Здрасти!“... Пък ако някой се излъжеше да я пипне по ръката... Не, че имаше много кандидати. Беше сочна, с очила, наведен поглед, притежаваше рядката способност да говори официални глупости като искрени сърдечни изблици... Завърши май българска филология, стана даскалица. Може да е неомъжена...

Не завиждам на оня евентуален нещастник в първата му брачна нощ...

Макар Ивайло Петров да описва една такава скромна мома — в „Преди да се родя и след смъртта ми“. Която не можели да омъжат, ама като успял един да пробие отбраната ѝ (ега ти богатия и двусмислен език!), почнала да ги хвърля децата като зайца — на групи...

Пак се увлякох...

9.

Чантите ни не бяха претъпкани — както са товарите на сегашните деца. Читанка, математика, тетрадки. Пергел, транспортир, мастилница, перодръжка, перца...

Тия мастилници... Колко пъти са се разсипвали в чантата ми... Или са оливали чина...

Писането с перодръжките пък слагаше неизмиваеми белези. Синьо-черни пръсти и дори цели ръце. Пишеш, чистиш перото, пипаш мастилницата, оставяш следи върху чина, после ги пренасяш върху престилката...

Професионален белег — омастилени ръце и физиономии... Перодръжките — от оцветено дърво или някаква пластмаса, с постоянно сменявани перца. Пази, Боже, да се закачи косъмче на върха им. Тръгваха едни зацапвания... Та се налагаше пак да започваш. Като преди това или изчистиш перото с рязко полунатискане на чина, или направо го смениш. Ако се е разкрачило и прави две линии...

Наистина, старанието помагаше при писането. И имаше нужда от изучаване на краснопис, както казваше другарката Андреева.

После се появиха химикалките и стана една... Почнахме да пишем на развален китайски. Не помагаха и лошите оценки заради почерка. Аз, например, пишех като доктор с двадесетгодишен стаж. При това с левия крак. Без да събувам обувката...

И сега си пиша така, ама кой обръща внимание...

Компютърът изравни почерците. Но не може да оправя правописа. А на него обръщаха огромно внимание. Имахме едни малки речници — за начално училище. И ги носехме с мен. Баща ми намери среден по обем речник, та го мъкнех с мен. Големият стоеше на скрина. Полза има. И днес не допускам (почти — и аз съм човек, макар жените сутрин да ми викат, че съм бог!) правописни грешки...

Писането изучавахме бавно. Точки, чертички, ченгелчета, всякакви завъртулки... После буквичките... И цели думи... Никакво бързане за постижения!

Основното е, че училището е основно. А основата се гради бавно. И качествено.

Няма защо да се демонстрират млади таланти, да се фуклявят кое пеело, кое рецитирало, кое пишело стихове, че и проза... Абе, то не може тоалетната чиния да улучи...

Но — времена...

И хич не се усещат младите родители, че подобно бързване погубва евентуалните таланти. Хидропонната система на съвременното ГМО образование дава ярки цветове и празни плодове...

(Малей, това звучи великолепно... Трябва да си го запиша!)

Чиновете бяха почти за нас. Но дървени, тежки... Няма как да влачиш подобен хипопотам подире си, както днес правят децата. Е, те не са виновни — с тия сланини по себе си не могат да се измъкнат дори от свободните маса и стол, та ги понасят...

Ние бяхме тънки, пъргави. Не само че магазините не преливаха от лакомства или фаст-фуди. Нямахме спирачки... Хапваш и... Улицата — тоест, светът! — е твоя...

А как хапвахме... Сещам се — баща ми ме прати за хляб. Половинка. Но бял... 25 стотинки...

Фурната беше през пресечка. Тъкмо бяха извадили хляба. А той... Мек, дъхащ, топъл, ароматен... Което обяснява защо до нас стигна само част от долната кора. И то само, защото си я оставих за края...

Баща ми ме върна и предупреди да бързам, че трябвало да се връща на работа... Ама хлябът си беше топъл, ароматен... Пък една баба ми предложи да посипе мерудия... Майка ми ме видя от прозореца и чух как каза на баща ми, че трябва Огнян да отиде. А той ми подаде нови пари и каза: „Бе, да върви пак тоя — барем се е наял вече...“

И така си е — брат ми щеше да почне отново...

Какво? Съвест?

Абе, хора — вие на седем години били ли сте с топъл, бял, пухкав, дъхащ на мерудия и слънце хляб в ръце?

10.

Така и с математиката. Писане на цифрите... Заучаване... Задачи... Таблицата за умножение...

Тогава доста неща се даваха да се запомнят завинаги. Наизуст. Таблицы, формули, стихове...

Днес... Има ги в интернет... И мозъкът се заема да търси... Като остава със съмнението — така ли е?

Нашите мозъчета бяха като шкафове в противоатомно скривалище. Всичко нужно трябва да е на място. За момента, в който трябва.

Какви разсъждения, ако нямаш база? Фантазирахме — и то яката. Но мисленето не е само фантазия. А свободен полет — над твърда земя. Реална фантазия...

Рисувахме — с моливчета, после с акварел... Пеехме...

Даже оценки получавахме. В четвърти клас започнаха. Не знам кой и защо, но беше избрал „Цани Гинчев“ като базово училище за реформаторски експерименти. Пробвах лично оценяване и преподавателски екип — в четвърти клас. Тоест — вече получавахме оценки за извършеното. Не общи, на края, а текущи. И не ни преподаваше само другарката Андреева, а по всеки предмет преподавател.

Ние си я искахме нея, обаче... Кой те пита... Свикнахме... Мисля, че след това въведоха това в цялата страна.

Та имаше една учителка по пеене. Лоша ли, добра ли — аз името й не помня, та нея ще описвам...

Ами така е — помнят се добрите и лошите даскали. Не го ли помниш — безличен е бил. Не помня какво преподаваше, как...

Само една история остана в съзнанието ми. Писа ми двойка по пеене.

Даааа...

Е, а аз съм тарикатче. Ама много хитро.

Както си въобразявах.

И седнах с гумичката да изтрия двойката. Много внимателно и старателно. Изтрих я. Така чисто, че на листа остана дупка...

Ама важното беше, че двойката изчезна. Отнесох си после пердаха. Навремето и това го имаше. Нормално — както казват англичаните, който жали пръчката, не жали детето.

Даже в училище имаше шамари. И в горен курс се е случвало.

Сецам се за някакъв Владо. Софиянче, не помня защо баща му беше в града ни, та го бяха записали при нас. Май в четвърти клас дойде, някъде след пети замина.

Нагло копеле! Бягаше от силните — Генчо не го забелязваше, защото тоя изчезваше мигновено при вида му. Обаче, се пишеше на бабаит при такива като мен. Не смятам насилието за аргумент. Но — между интелигентни хора. Простакът разбира само от сила. Както тоя Владо.

Закачаше се — както наричахме тия провокации. Предизвикваше ме (не само мен, но мен ме беше „харесал“, защото четях). Един ден Генчо ми каза, че трябва да набия тоя наглец, иначе ще ми пощури живота. „Удряй в носа — каза ми. — И не спирай!“.

След часовете пак си тръгнахме с компанията, Владо се лепна за нас. Пробва да ме спъне, опита се да събори чантата ми... И го светнах право в носа...

Седна... А аз го заритах... Без да мисля, без да гледам, без да оценявам пораженията...

Спряха ме.

Пък тоя Владо се сви на земята и захленчи. Дори не рева — само скимтеше... Това му беше силата — докато насреца излезе друга. Може да е по-слаб от него човек, но самият факт, че се опълчва, смазваше подобни простаци.

Но той продължаваше опитите си дори към учителите. Жените го водеха при директора, обаче оня схвана, че слабостта им е нежеланието да се разправят с някакъв пикльо. И продължи...

Докато веднъж не опита при Васил Станчев.

11.

Това стана в пети клас, но ще го разкажа сега.

Имах късмета, че литература ми преподаваха двама мъже. Истински. Свестни, умни, разбиращи учениците, със самочувствие и професионализъм.

Васил Станчев в прогимназията и Игнат Николов в гимназията. Станчев е жив и здрав, в старчески дом в село Попица (бележка 2015 — почина! Лека му пръст!). Николов почина на другата година след завършването ни. Наскоро минах край гроба му и установих, че е бил по-млад, отколкото аз сега...

Но за него — в другата част.

А Станчев не си поплюваше. Специалист, словесник, както казват руснаците, той хич, ама хич не обичаше пренебрежителното отношение към предмета му.

И, когато Владо го пробва... Забелязали сте, нали? Подобни типчета пробват даскалите и разбират къде може да се лигавят, къде няма да стане тяхната. Та пробва да го провокира.

Станчев го вдигна за яката, занесе го до вратата, с един шут го изпрати в нея, вратата се отвори под напора на летящия лигльо и той изхвърча в коридора...

Повече той не посмя да се обади в час. Дори при изпитване говореше тихо-тихо...

Да се върна в началното училище.

Там се събрахме с момчетата и момичетата, които после станаха част от живота ми до 1971 година.

За Васко споменах. Краси Борисов беше. Леко пълничък, една година по-малък. Баща му искаше да го формира като свое копие, Красьо на инат теглеше в друга посока. По-сетне, в прогимназията, баща му ни преподаваше биология и имах някои проблеми с него.

А Краси беше от компанията. След часовете си тръгнахме заедно — аз, той, Маргарита, Генчо... Нашата махала. Разделяхме се при къщата на близначките, после Генчо се отбиваше в тях, Маргарита ме изпращаше до нас, а тя продължаваше още петдесет метра...

Близначките? Лятос минах край къщата им. Една руса жена чистеше отпред. Попитах я за Тони и Нели. Оказа се, че са си живи, здрави, добре са...

На времето изживяха страхотна трагедия. Майка им се самоуби. Обеси се. Възрастните обсъждаха, разбира се, клюки всякакви се носеха. Но аз винаги съм мразел подобни обсъждания (ако не се отнасят до политикани!) и затова съзнателно дори не се вслушвах в коментарите...

Помня, че ги изпратиха някъде далеч, при роднини. После се преместихме и рядко ги срещам. Хубави момичета бяха (предполагам — и са)...

Играехме си до тяхната къща. Имаше празен двор, използвахме го.

Това беше точката, преди да се разделим кой накъдето...

Маргаритка беше пълничко девойче, стандартно по мислене и вид. Но добро другарче. Учихме заедно и в прогимназията, дори ни има на снимка как носим табелата на училището.

Миналото лято рекох да видя какво става с нея. Съседката ѝ каза, че починала малко над петдесетте...

И Краси го няма. Стана военен, после рак на стомаха, операции — не го познах, беше се смъкнал много... Почина...

Няма го и Румен Нинков. Дребен, изживяващ явно някакъв комплекс, беше много упорит. При това скачаше на бой всеки път, когато сметнеше, че е пренебрегнат. Биеше се със зъби и нокти, та поголемите го избягваха. Учихме заедно после в прогимназията, в гимназията.

Приеха го физика. Но не следва...

В казармата го застреля едно момче. Пак от нашия град. При това — адска случайност. Натиснал спусъка при изпразване на автомата, бил забравил патрон в цевта, куршумът минал през затворената (!) врата и...

Споменавам и Николай Маринов. Майка му преподаваше литература в прогимназията. Тиха, кротка жена. Николай обичаше да чете, събираше марки, беше добър математик...

Почина преди няколко години. Стегнало го сърцето, прибрал се вкъщи сам и там...

Отиде си и Иво Иванов. Пак сърце... И пак преди 60-те...

Мрачно стана, но такъв е животът... Аз говоря за тях като за деца, а те са спомен в душите на внуците си. Без Румен — той загина на 20 години...

Лека им пръст!

12.

Малко мрачно завърших предната глава, обаче... Няма как да избяга човек в миналото. То винаги включва и тъжни моменти...

А навремето ние малко ги подминавахме. Детство, важни проблеми — ще играем ли днес, какво ще играем, ще ме изпитат ли, мале, тая тройка как ще оправя...

Играехме... Уличките тогава бяха тихи. Автомобили почти нямаше, от време на време ще мине някоя каруца... И това е... Нямаше и улични кучета, де...

Така че ритахме топка (не смея да го нарека футбол, но играехме — това е важното). И намирахме време за други забави. Както и за учене.

Така стана, че след 1965 година се преместихме в сегашната къща. Вечер в кухнята се събирахме всички. Баща ми отворил вестника, майка ми нещо пере, глади, шие, аз и брат ми четем...

Помня как последователно изчитах — понякога на глас — „Славейче“, „Дружинка“, „Пламъче“...

Тия дни включих в колекцията си от издания 1950 — 1970 година брой на „Славейче“ от 1960 година. Имам няколко пълни годишнини, но тая от 1960 ми липсва, взех само брой 4. И то само заради спомена.

Чета аз на глас заглавието на едно комиксче — „Тунчо и пещените хора“... „Как, как...“ — вдигна глава баща ми. Погледнах и пак бързо рекох „Тунчо и пещените хора“...

А после се поправих „... и пещерните хора“...

(За едно момче, което разкрива браконieri на риба, а отначало ги мисли за пещерни хора, тъй като ония се крият в едни пещери до селото)

Смях...

Ами... Първи клас, мъча се да чета бързо, допускам грешки... Но я запомних за цял живот...

Та детските списания и вестничета („Славейче“ имаше и малка библиотечка, и вестниче) четях от кора до кора. После почнах и

вестниците за големи. И, разбира се, подхванах библиотечката върху скрина в спалнята. Не бяха много книги — малко над петдесет. Но — „Кон-тики“, „Аку-аку“, „Любовните приключения на ателие «Мирет»“, „История на Древна Гърция“...

Абе, като селски ерген — не подбирах...

Читалищната библиотека също бях подпрял. Помня — звучи анекдотично, но си е така — в първи клас взех „Гущерът от ледовете“ на Петър Бобев. И едната библиотекарка — истинска чиновничка, негледаща ме с добро око, защото през ден я карах да пише в картоната ми, ме попита защо баща ми не е на работа. Малък град, всичко се знае... А тогава се вихреше епидемия от грип.

Казах й, че е болен и вкъщи, пък тя сериозно ме предупреди да не му давам книгата, защото ще се заразят хората... То и за мен звучеше нелепо още тогава, сега се подхилвам на подобни неграмотни убеждения.

Баща ми я прочете, разбира се. И никой не се зарази. Ама...

В трети клас един ден другарката Андреева каза, че сме вече големи и можем да вземаме книги от училищната библиотека. Който иска — вечерта в шест да дойде, ще му дадат книжка.

Отидох, естествено. Пред вратата на учителската стая чакаха десетина ученика — половината от нашия клас. Библиотеката беше един голям остъклен шкаф — до тавана, библиотекар един от учителите. Погледна ме и ми даде крайно неподходяща за третокласник книга — „Баскервилското куче“. Но нали вече ми се носеше славата на четящ...

За вечер я прочетох. Обаче, се оказа, че училищната библиотека работи само два пъти седмично. Е, имаше полза — много книги открих там. „Баскервилското куче“ я имам и на български, и на руски. Но преди година я намерих точно в онова издание, което ми връчиха в мъгливата есенна вечер. Кое то четох почти скрит под одеялото. А това ме караше да вдигам глава при всяко изскърцване на клоните по прозореца...

Четях вечер. И понякога нощем. Защото празен ден нямаше.

Училище, подготвяне на уроци, ходене зад реката — за трева за зайците, чистене на клетките, това-онова из дома... И, разбира се — игрите.

Казах ви — празни улици. Момчетата и момичетата от махалата събрани. Момичетата най-често бяха върху нечий пясък (строеше се, ремонтираше се, на улицата винаги имаше купища строителни материали. Кой ще ти краде...).

Играеха си с кукли, приказваха си... Бе как не свършиха тия техни приказки! И на 60 са станали вече — ама като седнат да си говорят...

А ние не се занимавахме с такива безсмислени глупости. Ние ритахме или играехме нещо друго, смислено. Стражари и апаши, челик (аааа, помните ли тая игра, нещо като смесица от крикет и городки?), гонехме тенекиено колело с извита желязна пръчка, понякога снизходително слизахме до момичешкото ниво и приемахме да поиграем на криеница...

(Веднъж се скрихме с едно момиче под стълбите на строяща се къща... И, докато ни намериха, така се бяхме свили и притиснали... Спомениииии...)

Но това не е за вас...

13.

Това — лятото. А зимата не я изкарвахме край печката или пред компютъра.

Впрочем, нашите игри изискваха повече интелект, повече фантазия.

Какво му е интелигентното да трепеш извънземни или чудовища, зомбита, живи мъртви и тем подобни електронно генерирани дзверове? Появяват се и трябва само да раздвижиш пръсти, че бързо да ги трепеш и минаваш от ниво на ниво. А картинките са като истински — ама направо истински. Да се вживееш в играта...

Ха вживей се, ако имаш две пръчки — едната дълга, другата дебела. И дългата е конят ти, дебелията — пушката. Мяташ се на него, грабваш я, преследваш враговете, гърмите се...

Да, ама най-напред трябва ДА ВИДИШ тоя кон и тая пушка. И не само тях. Трябва да видиш и оръжията на противника. Но да не виждаш Краси с пръчка, а някой ояден, с къси мустачки, злобен поглед и скърцащи зъби гад...

Няма компютър, няма генерирани измишльотини... ТИ трябва да си го представиш и изживееш...

Изисква се артистичност, изисква се фантазия, изискват се и познания — защото някак си е смешно да видиш троянците с пистолети, нали?

А точно по него време въртяха „Троянската война“ със Стив Рийс... Иххааа... Колко пъти сме го гледали... Как разигравахме сраженията... И как редактирахме световната история...

Абе, не може гадните гърци — с оня ми ти Агамемнон, с тариката Одисей и другите, да победят благородния Еней...

Ти остави това, ами как подлият страхливец Парис ще убие Ахил... Е, Ахил не е „наш“, ама все пак е силен воин... И не може — абе не става, бе! — Парис да го гръмне с отровната стрела...

Та променяхме историята, въртяхме я как ли не...

После, Впрочем, когато намерих чудесно издание на „Илиада“ — голяма книга, с класически илюстрации, издание преди 1944 година...

Цялата я прочетох. Искаше се — в девети клас — да познаваме текстовете в „Библиотека за ученика“, но детските игри така са залегнали в мен, че седнах и прибавих оригиналната „Илиада“ към нашите истории за Троя... Прибавих — не замених. Нищо от детството не бива да се изхвърля. Защото то е винаги част от нас...

Какви дуели с мечове сме въртели след „Кръстоносци“... Какви армии се сблъскваха след „Даките“ и „Калоян“... Какви приключения изживявахме след филмите за Винету, отделно след поредицата с Гойко Митич...

Но да се върна към зимата. Сняг. Това е първото, за което се сещам.

Днешните деца ще кажат — „За някакви си пет сантиметра киша?“...

Пък аз помня снежни преспи над метър и половина. В града. Минаваше снегорин. Трактор, влачещ дървен триъгълник. Преспите се издигаха нейде към два метра. Вървахме в тунели до училище. Но никога нямаше отменени учебни занятия... Улиците изчистени, печките бумтят, токът не гасне...

Проклет социализъм — как ни е тормозел...(Това е ирония! — може да има някой гейбераст, де да знам...)

И ние продължавахме войнствените игри в снега...

Има нещо в психиатрията на човека. Нещо животинско, от джунглата. Вечна борба, вечна война, вечно оцеляване. С което може да се обясни детското желание към игри с насилие.

Не, не съм против — когато насилието е в ОСЪЗНАТА игра. Когато стане част от мисленето е друго...

А ние добре разбрахме и разделяхме играта от реалността. Увлечение, увлечение — ама и шамарите играеха добре ролята на спирачка на фантазията и завой към действителността...

Нашите игри бяха свързани с реалността.

Или поне — с това, което беше около нас...

14.

Тогава някъде прочетох Гайдар. И ми допадна „Комендантът на снежната крепост“. Не знам дали сте я чели. Финската война, Тимур и другарите му си издигат снежна крепост, други ги нападат...

Точно тогава падна големият сняг. И ние започнахме строеж. Три дни... А може и повече, я градохме. Основата беше на метър височина, стените — колкото нас. Тоест — издигаше се нейде на 2,50, че и повече метра.

Разделихме се на две групи и през ден едните атакуваха, другите бранеха крепостта. Направихме си снежно оръдие. От старо дървено уредче за масло (някъде му викат „бучката“) се вземат няколко дъги и се стягат с обръч. С черяслото се изтикват топките. Скоростта не е малка, но скорострелността не я бива. Но си е оръдие...

Направихме „гранати“. По замисъл, сняг в хартиен плик трябваше да се пръсне и поразии... Но само се късаха пликите и толкова.

Старите снежни топци си бяха най-доброто оръжие. Разбира се — без камъни и лед в тях! Абсолютна забрана! Кое то не означава, че когато ходехме да се стреляме с другата махала, не слагахме бучки в снега... Ама те не са от нашите, така че...

Бяхме почнали да строим и ледена къща, но се позатопли и лека-полека крепостта даде фира. А следващите зими или не бяха толкова снежни, или... Просто ни нямаше. Преместихме се.

Но тая крепост ще я запомня.

Дори малките играеха в нея. Срещу нас живееха двама братя — по-дребни. Пеци и Лабо. Бяхме близки семейства. Обаче, съм запомнил дома им с нещо страшно. Някъде в първи клас съм. Отивам до тях, отварям вратата на двора, влизам... Всичко е нормално... И изведнъж... насреща ми... страшен звяр... Хвърчи! Направо отгоре ми...

Като вреснах... като отцепих... като бягах... Направо върху портата се покатерих...

А то — прасето. Отворило някак си вратичката, излязло и, радостно от свободата, се юрнало из двора... И те ти колега по забавление. Аз...

Много се уплаших, ей... Ама зимата си хапнах яката... Ще ме плаши той...

Да се върна на зимата.

Извън града беше по-тежка. Много сняг, но... Народът го е казал — „Голям сняг — дебел комат“. Ходеха, та слагаха леси по полето — за снегозадържане. А тракторите боботеха и не оставяха затрупани пътища. Само веднъж имаше произшествие.

Свърши ваканцията, трябваше да се връщаме в Бяла Слатина. Автобусът беше типичен за ония години — с ремарке. Влизат хората, шофьорът затваря вратата. А в ремаркетото има негов помощник. Дали имаше спирачка нещо — не помня, но човек поставяха.

И тъкмо на пистата между селото и града, автобусът закъса. Спря. Пистата са няколко километра път, идеално (тогава!) асфалтиран, широк към сто метра. Резервна самолетна писта.

Там закъсахме. Но мина камион, казаха, че ще се обадят и след половин час се зададе колона — два трактора с триъгълници и автобус. Прехвърлихме се в него, тракторите разпериха дървените гребла, повлякоха повредения автобус... Никакви мотания, никакви отлагания, никакви „тежки метеорологични условия“...

Но беше друго време...

И други хора...

15.

На 2 юни 1964 година ни раздадоха свидетелствата за завършено основно образование. Това стана в салона на училището — неголяма зала, но със сцена. Подписът на директора не се чете, класната Радка Андреева се е подписала ясно и красиво.

Общ успех 5,66. Поведение — примерно. Минава в пети клас... Български език — 6, математика — 6, естествознание — 6, история — 6, география — 6, физическо — 6...

Демек — нещо като елински тип. Здрав дух в здраво тяло... Натам са три петици. Рисуване, пеене, трудово обучение.

Обяснения има, но какъв е смисълът? И все пак...

Тогава се искаше да си едва ли не всестранно развита личност. Например, задължителната шестица по рисуване. Да, ама ако не можеш да рисуваш? Или имаш свое виждане? Не се търсеше отношение към изкуството, а създаване.

Обаче...

Да си признаем — ние сме потребители на изкуство. Малцина са създатели. Много по-малко от тия, дето си мислят, че могат да го правят. Така е с пеенето... Ами нямам глас...

Иначе — усещам, влизам в тон... Людмил Янков — героят от Еверест, когато се женеше за колежката ми Магдалена, държеше да бъда на сватбата. „Имаш много вярно усещане на песните“ — каза той...

Но навремето искаха да пееш хубаво... Като сложиш и навлизането в пубертета с фалцетните извивки и гранулирането на гласа...

А трудовото е друго нещо. Не съм фен на физическия труд. Смятам умствения за по-важен и по-сложен. Някак си е абсурдно селяндурското отношение — „Море да ти дам мотика №8, да видиш как се копа...“

КОпал съм (с ударение на „о“). Случи се веднъж, че ми дадоха права лопата и ме пуснаха на 2 декара градина. Обръщах... докато я свърших. Нищо нещо — забиваш лопатата, вадиш с пръстта, обръщаш,

забиваш... Никакви мисли, никакви проблеми, автоматизация, тялото си бачка, теб те няма...

После изпих една ракия, пузнах си душа — от варела, дете цял ден слънцето го напичаше, свалих пластове кална пот, седнах да хапна и да си почешем езиците...

Никакви проблеми после... Отдох... Не мислиш за утре, не мислиш за някаква отговорност, нищо...

Затова някои мислители казват, че робите са най-щастливите същества. Спят, работят, хранят се... Никакво мислене! Е, тялото се уморява, но с това се привиква.

Свобода няма — ама защо ти е свобода? Само проблеми с нея...

Римляните са имали три вида оръдия на труда — мъртви (лопати, мотики), живи (волове, магарета), говорещи (роби)...

И казармата. Не му мислиш — да се копае от дървото до обяд (гениалното фатмашко съчетаване на пространство и време)... Ама не трябвало тука... Не ти пука. Ти си изпълнител, отговорност не носиш...

Пък ако си, да речем, чорбаджия на малко магазинче, тип „гаражче“... Проблеми... Поръчки, цени, проверки, задължения... Цяла нощ се въртиш, мислиш, планираш, предвиждаш...

Да не говорим за по-сложни професии, които изискват интелект и отговорност...

Докато си почиваш от уроците, викаха ни, я прекопайте градината... От умствен труд, казал някога някой кретен, се почивало най-добре с физически... Ако приемем, че това е вярно, разменяме местата във формулата. И излиза, че от физически най-добре се почива с умствен...

Да сте видели копач или зидар да решава интеграли или пише стихове — за да си почине?

Поради което втората половина на удостоверение за завършен четвърти клас е доста маловажна за мен. Ама пусти чиновници — изискват общ успех... Като че човек може да е еднакъв навред...

Аз и днес не вярвам на пълните отличници. Зубрене е пътят към шестицата по предмет, който просто ти е далечен. А няма как ВСИЧКИ предмети да са ти приятни. Кое да те накара да задълбаваш в тях, да търсиш още и още, да станеш повече от знаещ в областта им...

Едно е обща култура — необхватна с критерии и оценки, друго е общ успех. Който се измерва механично от средно аритметичното по всеки предмет.

Обаче, кой ти е обръщал внимание тогава...

То и родителите (с изключения) разбираха добре какви са наклонностите и интересите на детето и само от време на време напомняха за тоя пуст общ успех... Но тия напомняния се увеличаваха в прогимназията, ставаха натяквания в гимназията, пък последната й година...

И до там ще стигнем...

Евентуално...

IV. СРЕДНА ВЪЗРАСТ

1.

Почвам с два портрета. Интересни. И съществени в живота ми.
В шести клас станах приятел с Пламен.

Баща му беше художник. Майстор на портрета. Но не беше партийно активен, някак си се дърпаше от обществения живот. С изключение на изкуството. И бохемството, разбира се. Не беше пияница, ни женкар — странно нещо за един художник. Почти не пиеше. В нормата де... А в нашия край нормата е нормална — ракията се държи на поне 50', за големи гости е 60'... Ракиените чашки се ползват за лекарства, ракията се сипва във водни.

Аз, дете сега не пия, на млади години загрявах с бутилка водка, а после бирата не броях. И не се наквасвах до разкашкване на мозъка, а понякога работех дори по-здраво от трезвия. Просто... Северозападна България... Това обяснява всичко...

Пламен не пие!!! И бира даже...

Обаче, става център на компанията страхотно бързо. Вицове, истории, артистични изпълнения... Абсолютен!

По това прилича на Илия Маринов — баща му. Който беше един от водещите артисти в самодейния театър. Рисуваше много, но партийните величия го бяха специализирали в портрети. На Димитров, на Благоев, на Коларов, Гаврил Генов и т.н. Просто за всяка изложба искаха такъв... Е, правеше ги — нали трябва да се живее...

Хубаво ателие имаше.

Къщата им беше малка. Типично нашенска. Леко стълбище — там спеше Роза, кучката им, много се разбирахме. Коридорче, вдясно кухнята, до нея банята. Отзад хол — рядко използван. В нашенско кухнята е център на живота. Гости, ежедневие — все там. До хола две спални. И врата към стълбището, водещо нагоре.

Ателието. Почти празно, но голямо, разделено на две със стъклена врата. Платна, молберти, стативи, палитри, бои... Артистичен хаос...

И купища списания на БТА — „Паралели“ и „По света“. Изключително дефицитно тогава. Леля Дешка — майката на Пламен,

беше телефонистка в пощата, та се абонираше.

2.

Та, викам, в шести клас се сприятелихме. Почна много, много странно.

Училище „Климент Охридски“ тогава, сега „Свети Климент Охридски“, беше разположено в типична училищна сграда. Голямо стълбище, коридори, класни стаи, салон на първия етаж. По-особеното беше, че в буквата П, каквато образуваше сградата, беше лятното кино. Та понякога в средата на юни гледахме вечер началото на филмите. Малко под ъгъл, леко неудобно, обаче... Не толкова безплатното, колкото романтиката на забраненото ни привличаше...

Нашата стая беше на втория етаж, в сами крачето на буквата.

И едно голямо междучасие се върнах позакусил. Спрях до вратата. Вътре се караха Пламен и още някой. Разменяха си приказки, но юмруци нямаше. Пламен се ядоса, завъртя се, тръгна да излиза, мина покрай мен... и като ме светна...

Направо седнах... Едно от удара, друго от изненада... Шурна кръв... Ама шурна...

Шест шева ми сложиха на устата. Един зъб така се забил, че едва ли не я направил заешка. После зарасна, та и не личи...

Бях седмица в болнични. И Пламен идваше всеки ден. Разказваше уроците, пишехме домашните. Изобщо нямаше представа какво е направил. Причерняло му, а аз съм бил под ръка. Защо? — не знаеше.

Баща му го наби, наказваха го нещо, ама в приказки и работа се сприятелихме. Даже в София живяхме в една квартира (разказвам го в „Три шишета в машината на времето“). И му помогнах за приема в Художествената академия. Да припомня, все пак.

Искаха политически изпит. А нашият... Абе, хич го нямаше в подобни дейности. Аз пък бях командир на ДО при факултета в Университета. Имахме стая за щаб — в днешния ЮФ. Изпитът беше на третия етаж, стаята отдолу. Пламен излиза до тоалетната, стига... и влиза в асансьора. Дежурният не вижда — от неговата гледна точка

двете врати се сливат. Оттам дойде, прочете каквото трябва в помагалото за изпита, качи се, написал го и... Влезе!

Имаше голяма любовна история с комшийчето Ваня, страстна любов, ама... Нищо не стана... Родители, претенции, провинциално надцакване кой какъв е...

Абе, както и да е...

Преди това беше много влюбен в една съученичка — от Камено поле. Но преди казармата скъса с нея. Голям рев рева тя. Обаче, Пламен беше твърд — беше убеден, че ще го забрави бързо и рече той да скъса, вместо да го оставят...

Дали беше прав — не зная, не ме послуша...

След академията се ожени за едно много младо момиче — едва 19-годишно, има и дъщеря, разведе се, сега преподава някъде в Хасково...

3.

Пак в тия години се опознахме с братовчедите. Вече бяхме почти мислеци, почти големи, почти помнеци повече от един час... В Кнежа бяха така Иглика и Пеци, Ивайло и Сашо.

С Пеци и сега сме най-близки. Той е по-малък — изобщо, аз съм почти най-дъртия от поколението, само така е малко по-голяма. Тя си е и отделен детайл в рода. Момиче, по-голяма, свои интереси... Голяма любовчийка беше — въртеше момчетата на малкото пръстче. Изпращаха я вечер, а ние, скрити под терасата на вуйчо Илийчо, се хилехме на дочутите им разговори. И слушахме как вуйна Монка вика от горния двор: „Игликооо...“, а така отговаря: „Идааа... При баба съм...“ Омъжи се почти веднага след училище. На сватбата ѝ официално запалих цигара. Но за пушенето е отделна тема...

Ивайло и Сашо са по-малки. Видях ги наскоро, на сватбата на Теодор — сина на Пеци. Същите момченца са. Навремето ми ги поверяваха и възрастните си поемаха по своите дела. С децата се разбирах. Понякога (рядко) с Шамаренко, най-често с Макаренко, никога с Дървоненко.

Ама бяха едни дяволи... Имам класическа снимка. Сашо реве, та се залива, Ивайло гледа малко тъжно. Той си обича смеха, но характерът му е мек, много мек. Добра душа отвсякъде... Сашо е упорит, направо казано — инат. Рано е, има време да си оформят характерите... Дори Ивайло — като дядо с внучка...

Пеци е якичък, стабилен. Мека душа е. И него го командва жена му. Добре, че улучи интелигентна булка, та умее хем да решава, хем да се вслушва в по-умния. Пеци, де...

Той много чете — от малък. Нещо рядко за Кнежа, ама на — случва се. Натрупа книги още тогава, сега също има отлична библиотека. Заместник-директор е на едно школо в Елхово, но намира време даже да пише. Смяхме се, когато веднъж в един сборник бяха включени творби на двама ни...

Братята на майка ми — Тошко и Илийчо, бяха истински селски мъже. Обичаха конете. Били са граничари. После работеха в ТКЗС-то.

С твърда дума и мека душа.

Вуйчо Илийчо почина от преработване. Замествал свой колега, изкарал и личната си норма, а после... Инсулт. И смърт още млад.

Вуйчо Тошко почина от рак. Цигарите... Млад и той...

Е, сега има Илиян и Теодор, техни внуци... Продължават рода и имената...

Та с Пеци си играехме в Кнежа. Там има по-малко място за игра. Околностите не са така богати, дворът не е като в Борован, а и много хора бродят из него. Навремето имаше една къща — немалка, с големи стаи, за цялото семейство. Дядо ми я събори, направиха две отделни, имаше условна ограда между двата двора...

Така бяхме късметлии с брат ми. Бродехме лятос между Борован и Кнежа...

С Пеци (Пенчо, де) ходехме при дядо Пенчо в конюшните, гледахме конете, играехме, много четяхме.

Много лета, много истории... Помня как веднъж ни водиха на поредния пикник, казано модерно, на Герганата. Една хубава чешма, тип „Изворът на Белоногата“, с ливади, гора, река... Бяхме бая народ — и рода от Враца и Селановци дори. Няколко каруци (60-те години, ей!), акордеон, каси с бира и лимонада (от оная, с порцелановите запушалки), две кофи кюфтета.

Бесняхме — простор колкото щещ, никому не пречим, ритаме топката, гоним се, крием се... Помня как питаха как Борянка (братовчедка на майка ми) харесали ли са й кюфтетата. Тя си призна, че много били вкусни. И й казаха: „Докторке, ама да не ти стане лошо? Щото са от пърле...“ (Пърле — малко магаренце) Не й стана лошо.

То наистина бяха много хубави кюфтетата — пекоха ги на скара, с дървени въглища, на открито...

4.

Да се върна в училище.

Някак си прогимназията беше по-студена от началното и от гимназията. Имахме добри учители — особено Васил Станчев, Андреева по математика, но...

Добре, че сами си разнообразявахме живота. Скучните пионерски сборове не бяха за нашите бурни глави, в които витаеха какви ли не облаци и ветрееха бури... Поради което рекохме да не откриваме топлата вода, а да я впрегнем в работа. Прочетохме „Тимур и неговата команда“. Страхотно ни хареса... И няколко човека се наговорихме да си направим тайна команда.

Краси Борисов, Кръстьо, Светла... Светла беше висока, руса, сега живее в Плевен. Кръстьо пък — дребен, черничък. В седми клас замина за София, видях го след някоя и друга година. Тогава имаше много мероприятия за младежта. Та веднъж обявили национален събор на читателите. Кой ще замине? Ами аз и Петър Нанев. Едно по-малко момче, четящо яростно. Бяхме в Русе, разглеждахме го, имаше някакви срещи, подариха ни по една книга за града, накрая тръгнахме по Дунава на разходка — до Козлодуй. И то — с „Радецки“.

През 1965 и 1966 година събирахме пари за възстановка на кораба. То можеше и държавата да ги даде, но наистина е по-хубаво децата нещо да направят. Брахме билки (равнеца и лайката с особени кутии, с решетки), желязо и хартия събирахме, съревновавахме се... Днес му викат конкуренция... Но тогава беше не за пари, а за идеята... Четохме за Ботев и четата, провеждахме викторини, състезавахме се...

И наистина — хем много научихме, хем някак си... Абе, друго е да познаваш историята на народа... Или поне част от нея... Няма да говоря за възпитание. Просто душата на човека се обогатява...

Та през 1966 година пуснаха кораба на вода, а аз нейде през 1968 година бях на него. И гледам — ха, едно познато лице. Къци. Наприказвахме се. После не съм го виждал... Софиянче...

5.

Прогимназията е особен период. Малко шантав, малко мъгляв, малко...

Учехме сериозно. По биология, например, Христо Борисов искаше да правим дисекции в клас. Имаше лаборатория, скалпели, носехме жаби, гълъби... Беше така... Абе, специалист, ама... Не беше приятен човек. Що пъти се е опитвал да ме среже... За да не съм конкуренция на сина му. Пък с Краси бяхме приятели. Той беше година по-млад, но едър, силен. Малко комплексар беше. И все налиташе на бой. Веднъж се хванах на бас с компанията за един шоколад, че ще го ритна, а той ще ми каже само „Здрасти!“... И се събра бая народ — с кеф очакващ голям бой... Минах зад гърба му — а той си говореше с едно момче от другия клас. Ритнах го, той се обърна озверял, пък каза само: „А, здрасти...“

След което с него си разделихме шоколада. Естествено, че предварително се бяхме наговорили...

Баща му искаше да го прави биолог, Краси напук не щя. Отиде във военното училище — пак напук. Когато на 30 годишнината от завършването ми представиха един слабичък човек, не можах да го позная. Операция от рак на стомаха, смъкнал се... Почина малко след това... Свястно момче беше...

Васко Томов, дето го споменах в първата част, беше в нашия клас. Живее си и сега на „Цар Симеон“ — лятос го видях. Бяхме се групирани около него. Бандата на новата махала. Край реката се бяха кръстили на „Вампир ма'алъ“. В отговор аз измислих, че сме групата на Василий Вампироубиец (нали ви казах, че си падах по историята още тогава). Е, проведохме няколко сражения, попреследвахме се, ама... Не вървеше... Просто градът малък, в едно училище, в едни класове, всеки ден се виждахме...

Как да воюва човек?

Естествено, индивидуални конфликти имаше, сбивания, ръгания, ритания, завърташе се някой въргал... Но сериозни войни...

Не ставаше...

Не, бе — не бяхме ангелчета... Щуротиите си бяха налице. Ама такава продължителна вражда... Просто не вървеше...

Щуротиите... Трудно минаваха. В малкия град е по-трудно да не срещнеш някого. И, както ви казах, всичко се знае. Та още неприбрали се у дома — очаквахме родителите ни да знаят какво е станало днес...

Помня, в седми клас ремонтираха училището. Вдигнаха скеле, мажеха майсторите... Ние — ама какви пичове! — отдолу се опитваме да се бързикаме с тях. Щото са далече и, докато слязат... Но де да знаем, че един от тях отишъл до клозета — в двора на училището. И се появи зад гърба ни... Като отпери по един... Екнаха вратовете, светнаха очите...

И вкъщи още по един. Задето се опитваме да се правим на мъже. И пречим на възрастните да си гледат работата... Просто срещнал бащите...

Това беше последният път, когато се лигавих тъй инфантилно...

Бързо разбрах, че всеки има свое място в живота, че тарикатите ядат много бой, че не бива да се слагаш наравно с тия, дето не са от твоята група, сой, вид... Уважение към възрастните, любов към жените, покровителство към малките...

Е, на всяко хлапе се иска да е голямо, да е фактор, да го слушат... Но...

Ако Господ тачи кучетата, от небето салам щеше да пада...

Каквото искаш да си — стани...

Обаче — сам трябва да го постигнеш.

Което означава, че трябва да намериш мястото си...

Сам!

Твоео място...

6.

А, та щях да ви разправам за нашата тимуровска команда, ама се отплеснах. Така е — нали ви предупредих? Свободен полет...

Направихме я... И се отказахме бързо.

Най-напред дружинната ръководителка ни намекна, че не е добре тая работа, ако има нещо — ще кажат другарите, не бива да се цепим от колектива, а е хубаво да се планират подобни неща, да се отчитат, да се носи славата на пионерската дружина при училище „Климент Охридски“.

Каква тайна команда, каква романтика? Възрастните бързо ни изчислиха, почнаха сами да ни търсят. Иди за това, вземи онова, донеси туй, намери му онуй...

То така си беше, де...

Хората имаха други отношения. И децата знаехме, че трябва — длъжни сме! — да помагаме на големите. Ходехме за хляб, носехме вестници, помагахме и у дома, и на комшиите, че и на далечни съграждани. То какво далечни — нали ви казвам: в Бяла Слатина всичко е център, всички са наедно...

Тогава, де...

Сега...

Решетки, катинари, ключалки... И страх от всеки минаващ. Пък ако е непознат... Хептен...

Обаче, за училището.

Някак си много неща ми се губят от прогимназията. Помня съучениците, помня и някои учители. Но самото учене...

Имаше и много четене, и решаване на задачи, и шантави, типични за възрастта, приключения.

И доктор Тодоров мислеше по подобен начин. Училищният лекар. С шкембе като... Мани, мани! Събираше ни в кръжока за Червения кръст, учеше ни, на състезания ходехме...

Много обичаше телефона. Отиваме към гимназията. Минаваме покрай вратата на местния Червен кръст. Викаме му: „Докторе, нали

ще ходим на състезания? Хайде да вземем носилките и оборудването..." А той маха с ръка: „Спокойно! Ще ги вземете..."

Пристигаме в гимназията, а той: „Я елате в кабинета!“ (кабинетът му беше на първия етаж, до входа почти). И от там вдига телефона, обажда се, че ще дойдат момчета за инвентар и ни праща да го получим...

Много четеше! Ама много...

7.

А други изплуващи от мъглата на спомените хора не се прославиха с четенето. Даже обратното.

Имаше една Николина Патежова. Работеше... Да речем, магистралка — макар тогава магистрали в района да нямаше. То и сега няма.

Заради нея веднъж отидох чак за третия час. Тръгвам аз за училище (в прогимназията бях), излизам на „Любен Каравелов“ и чувам патаклама. Патежовата и една нейна „колежка“ (името не й помня, ама по слуховете беше яка конкуренция на първата) се карат.

Провинциална, селска, гръмка, цинична, груба, вряскаща свада. Размяна на обиди, на реплики, изясняване на отношения и положения. „Ти ма — викаше оная — и трънчане те... (тук — пи-пи-пиии), и комаревчене, и баначените...“ А оная достойно отговаря.

Събрала се тълпата — лелки, чичковци, бързащи преди малко хора, аз... Как да напусна, когато такива неща стават?

Псуваха се — хамалите надали могат така. Едната на единия тротоар, другата отсреща. Не шоу, ни шоО, а пълнокръвен нашенски сеир!

Какво училище?

Дойдоха двама милиционери, сритаха ги, отведоха ги.

Аз пристигнах в училище и станах център на вниманието. Пълноценно и пълнокръвно разказах всичко, изобразих дори отделни епизоди.

Слушаха ме внимателно, дори географичката разбута насъбралите се и се цъфна напреде ми — да чуе по-добре. Че после ще има да разказва...

От тогавашните знаменитости и Филип помня. Днес бихме го нарекли клошар, ама тогава нямаше подобни думи. Събираше отпадъци, та се прехранваше. Живееше в една порутена къщурка, почти в центъра. Тия дни гледах — мястото си стои, че и с дървета обрасло. Големи, половинвековни най-малкото.

Тих луд ли беше, не беше ли — кой ти знае. И кой ти е питал...
Но си беше част от колорита.

Като Гошо Ламера. Ламер в нашия край викат на човек, дето няма граници.

Гошо беше кротък, работеше по частно — дето го викнат, но си не беше мал, както казваше баба ми. Демек — не съвсем с акъла...

Градската легенда разправя, че само веднъж щял да бъде с жена. Пияндурници едни наели Николина, за да го облажи. Ама оня, като се събул срамежливо, размахал такъв ръжен, че опитната и видяла какво ли не дама, само изпищяла и побягнала.

Легенди... Абе, хора разни...

Помня, когато ни записваха в девети клас...

Момент...

Къде отидох, а?

V. ГИМНАЗИЯТА

1.

Е, завърших осми клас. И записах в гимназията. Само че не ни разпределиха веднага по класове. Започваше някакъв експеримент. И на 15 септември ни строиха, после другите влязоха, останахме само голямата група — около 75 човека, зайци...

Питаха кой иска да е в специализираната паралелка по математика. И се записаха над 20 души. Гледам — приятелчетата там, защо и аз да не отида? Отидох...

Малей!

Математика!

Бях един от най-слабите в класа. Заедно с едно момче, което стана лекар и сега е в Швейцария. Имах едва петица.

И отличниците от другите класове идваха да им обяснявам задачите. Тъй като ние учехме маса часове допълнително математика. А и аз с моята фантазия си бях майстор на стереометрията. Туй алгебра с правила и формули — скука, ама образното мислене си е за мен.

Та тогава записахме 28 човека, завършихме 19. Просто емигрираха в другите паралелки. Дето беше по-лесно. А ние всички влязохме да учим висше. В София. Защото се бяхме научили да учим. Схванали алгоритъма на мисленето.

Което не пречи да ненавиждам математиката и днес. Ама си бяхме един клас...

Ицо Манчев — висок, волейболист, умен и добър едновременно.

Иво Христов... Почина преди година. Рижав, с чувство за хумор.

Иво Иванов. И той един образ... Много пестелив човек. Минава покрай телефонните апарати и бърка да види някой дали случайно не е забравил 2 стотинки. А веднъж го заварихме пред автомата за газирана вода в центъра. Седи и пие. Оказа се, че имало нещо повреда, та автоматът и без пари пускал газирана вода. И Иво се налива...

Викна и нас, ама защо да се превръщаме в блато заради спестената стотинка? После отиде външна търговия.

Краси Борисов. За него разказвах...

Румен Нинков. Дребен, пъргав, бърз. Приеха го физика, не отиде. Убиха го в казармата.

Николай Маринов... Ей така си отишъл — било му зле, прибрал се, легнал и...

Краси Маршала. Прякорът идеот баща му. Нашите бяха кумове на родителите му, запознали ги. Падаше си по физиката. Даже ни има заедно на снимка в „Отечествен фронт“, когато правиха репортаж за учили.

Ето и нас. Почина...

Петима от класа ги няма вече... Лека им пръст! Пичове бяха!

Момичетата ни са живи и здрави.

Румяна... Нейде във Враца е, в просветата нещо.

Силвия... Беше в цирк, в САЩ, акробатка стана покрай мъжа си...

Цъфи Пушека... Сочна — та затова ѝ викахме така. Засмяна, ведре... Прокурорка в Пазарджик беше...

Цецка Цолова... Беше лекар в Севлиево, сега не знам къде е. Царицата на бала. Макар със счупен крак.

Светла... Физичка, работеше на ракетна площадка...

Верджиния... Петя...

Горан Методиев... Беше по посолства, нещо секретните. Сега е пенсионер, в София е. Левскар!

И така нататък...

Разбира се, трябва да спомена класната. Бонка Цекова. Математичка, ама свестен човек... Грижеше се за нас като квачка. Но ние — пернати пернати... И все нанякъде изхвърчахме...

Лека ѝ пръст на жената!

2.

А балът какъв беше... Чуден!

На тавана на старата гимназия. Салонът украсен от нас. Подредихме, нагласихме всичко. Оркестърът — от съученици, малките.

Танци, леки приказки, песни, веселие... Просто не мога да го опиша сюжетно. Което означава, че емоциите са били много, много над действията.

Всичко направено от нас. Не скитахме по кръчми, затова ни беше интересно.

Какъв бал е това днес? Всяка вечер са на пиене, всяка седмица в чалгатека — къде е балът, първото излизане пред обществото? Става поредния купон. И дори по-зле...

Ходихме на Люш заранта — един връх на баирите наоколо, да посрещаме слънцето...

Но... Минава времето, минава.

Ей го — и Радко си отишъл. Беше офицер в Генщаба, но сърцето...

Приятелите намаляват, познатите се увеличават...

Аз не бях ангелче, не бях и гадина. Просто нормален пубер. Шантав в рамките на закона. Сецам се как си правех шеги с Цаков — историка.

Построиха нова сграда на гимназията. Цяло лято бяхме на бригада — чистехме, лъскахме, абе правехме си училище за нас.

В което по коридорите имаше пътеки! Повтарям — пътеки по коридорите.

Обувките се чистеха старателно, имаше стъргалка, имаше четки при лелките, имаше дори боя. И ха се е опитал някой заек да влезе мърляв, ха големите са го награбили: „Абе, аз да не съм бачкал тук, та ти да мърсиш!!!“

Пътеките използвахме и творчески. Например, един ден гледаме — пред кабинета по военно, баш до нас, се наредили зайци. Чакат лейтенанта за час.

И не знам кой даде идеята, ама се наведохме, опнахме пътеката и се захилихме на вирналите крака зайци. Даже се залюбувахме на няколко чифта момичешки крака, но...

Но гледаме — офицерски панталон рита, плюс още един. Директорският. Те тъкмо излезли от кабинета и... Та после имаше едни разговори...

Що се отнася до Цаков, аз като дежурен го чаках пред учителската. Поемах картата и го водех към кабинета. Учтиво отварях вратата, той влизаше... а аз продължавах.

Защото обикновено беше някакъв друг кабинет. Та той влиза, застива пред чужд клас и колежката си, после излита и реве отдалече: „Георгииииии! Да чакаш пред дъската!“.

Ама аз от тая дъска не мърдах.

И усвоих историята дотам, че си имам и отделна диплома за нея, пак от Софийския.

3.

Та да отида на основната история.

1971 година. Началото на третия срок (тогава така беше). След ваканцията сме свежи, росни и доста неподготвени. Че кой ще вземе да изпитва от първия ден?

Освен Марга Петкова, разбира се.

Химичката. Млада, чаровна, проклета, принципна.

Дойде преди година в гимназията. Най-напред я назначили в техникума. И първия час седнала тя зад масата на подиума, пък им дала едно писмено — да провери какво знаят и как ще работят натам.

Те писали, писали, поглеждали я... Защото си беше хубаво маце. И ходеше с минижуп — имаше защо.

А един от първия чин (четвърти курс!) не издържал:

— Другарке, може ли малко да се позакриете, че не мога да се съсредоточа?

Нашата грабнала дневника и... напуснала. И почна в нашата гимназия. При мъжа си — Хари (лека му пръст!). Едър, мустакат, математик... Все страшни неща.

Та в него пролетен ден Марга извади тефтерчето. Нямахме никаква система за изпитване, но като „мине“ всички — почва в същия ред и ти си знаеш кога те чака на ешафода.

Обаче, номерът е да мине първия път. Всеки си вика: „Я, баш мен няма да улучи...“ С плаха надежда.

Която в моя случай не се сбъдна.

— Четвърти номер — вика.

И аз ставам. Отивам, вземам въпросите, почвам да пиша. Какво съм писал, как съм въртял, защо премятах валенциите като жонгльор, как са се въртели в гробовете си световноизвестните химици — няма смисъл да ви плаша.

Но не можех да кажа, че не съм готов и да седна. Нали ще вдигне друг? Пък аз тъй и тъй съм изгорял...

Такива открития правех, че нормален човек, поне малко схващащ от химията, щеше да припадне. Обаче, аз упорито откривах

съединения, извършвах реакции, доказвах невъобразимото...

Е, писа ми двойка!

На другия час си бях спокоен. Изгорях, ама си знам кога ще съм, сега остава да си трая...

— Георги, — казва тя — абе, ти винаги си бил наред, защо така онзи ден? Я стани да оправим двойката...

Моляяяя???

УжасТ, както викаше един приятел.

И пак същата история. Писане, открития, непризнаване от световната научна общност — тоест, Марга, двойка. След което се закани, че ще ме остави на матура (тогава имахме пет матури, можеше да се освободиш със средно 5 за трите години). И ме остави!!!

Четири матури бях освободил, ама тая...

Като залегнах на химията, като я задъвках, като увеличих порциите учене чак до нормалното...

И на изпита — петица! Йееее... Както викаха „Бийтълсите“ тогава.

Прибрах се у дома доволен, струпах учебниците и тетрадките до стълба на една асма в двора, запалих ги, изиграх един индиански танц, зарових пепелта ритуално и стъпках пръстта отгоре им...

Ама Марга беше готино маце...

4.

Имах едно очакване за морето...

Всяка година — от тригодишен до десети клас — бях на лагер в Галата. Оня, дето го показваха във филма „Лагерът“ като едва ли не затвор за бригадири. Само че нямаше никакви бригадири там — лагерът беше на Врачанския окръжен съвет и там почиваха деца от окръга.

Майка ми бая години беше служебно там, вземаше и нас с брат ми, а след четвърти клас тръгнах сам. В шести клас ми пласираха брат ми. Нали съм батко, да се грижа за него и т.н. А още първия път като се прибрахме, Васил Станчев — оня страхотен даскал по български, казал на майка ми, че съм лош и съм бил брат си.

Обясних й, че той не щеше да спазва правилата — всеки ден преобличане, дрехите в една платнена торба, за да се изперат като се върнем. Пък брат ми имаше аргумент — защо да се трупат мръсни дрехи, та майка ми само да пере?

И там се получи интересно съчетание в душата ми.

Аз, фантазията ми, морето, книгата на Петър Бобев „Заливът на акулите“... Като резултат, логично — исках да отида във Военноморското. Кое то не стана — очите. 4,5 диоптъра в десети клас.

А не ми пречеше. Просто бях се научил да „виждам“ света без очила. Леко размазано (абе, бая...), бързо ориентиране, на класно сядам напред, мозъкът щрака светкавично, за да компенсира какво не съм видял...

Лагерът в Галата показваха в някакъв нов филм (след 1989 година). Представят го като затвор за млади хора. Терор, тормоз... А си беше (и се надявам да е) солидна сграда в самото начало на селото. Два етажа. Отдолу спалня, складове... Отгоре столовата и други разни помещения. А отпред — бунгала. Хубави, дървени, за по няколко човека.

Мястото красивоооо...

От площадката пред голямата сграда се виждат морето и Варна. Вдясно — фарът. Вечер наблизко се струпваха дърва. Голям огън,

акордеон свири, танци...

И първи трепети... Лунна нощ, пътеката върху вълните фосфоресцира, музика нежна се носи...

Романтика...

Кой да ти знае, че ще има порно и алкохол за днешните деца? И ще познават устройството на леличката, преди да осъзнаят какво има в сърцата им?

Плажът беше долу, под лагера. Пресичахме пътя, спускахме се по стръмната пътека и — на пясъка... Имаше голяма скала пред плажа, плувахме до нея. Но — под строг контрол. Толкова време печене, толкова във водата... По обяд — обратно... Вкусна храна, питателна... След обяд сън, сетне игри и... Да, огънят накрая...

Пак ще спомена — беше...

5.

Тогава за пръв път ходих на Ботевия поход.

От училището го уредиха. Трактор с ремарке, палатки, лекар... Ние — с раниците. И някой грош в джоба, де.

Та заминахме за Козлодуй. На сутринта се появи „Радецки“. Аз вече го познавах, Нейде в шести-седми клас ни водиха на конференция на младите читатели в Русе. Разказвах ви вече...

Ето ви майската утрин, „Радецки“, ние, възрастни, митинг, гръмки слова, после команда и... напред!

Ние с раниците, в края на огромната колона — няколко хиляди души, накрая машините с помощното оборудване. Палатки имаше на Милин камък и на Околчица, ама колите си вървяха подире ни.

Спряхме на Матеев геран. От там ми е едната снимка — вече имах фотоапарат и се пробвах в тая област. Вървахме, говорехме си, пеехме — абе, наистина весело и интересно.

В Софрониево се обадих, че няма да съм с групата. Попитах тук-там, посочиха ми една хубава двуетажна къща, влязох.

„Добър вечер!“ — „Добър вечер, момче! Ама у нас вече настаниха походници, място няма...“

„Аз съм, викам, на баба Сава големият внук...“

Охо! Като рипна оная ми ти жена... Сестра на баба ми. И веднага се намери стая — на втория етаж, дето е за гости. И ме изпрати на центъра — при мъжа си. Пък той кебапчия. Трака с машините, народът купува и лапа, музика свири, танцуват, приказват си... Представих му се, а той напълни един плик и ме прати да ги занеса в къщата.

Качих се да поема въздух и гледам — едно момиче. Врачанка била, с приятелката си настанена тук, ама оная си намерила гадже и каза, че няма да се прибира, та за компания да излезем... Излязохме, разходихме се, танцувахме. После се прибрахме и аз най-честно и почтено захърках. По едно време ми се стори, че някой влиза, ама така спях...

На другия ден врачанката ми каза, че съм бил като буба — завил се и не усещам кой идва. Поради което ме изоставила. А домакинката

разправила на баба ми, че цяла нощ бдяла над непорочността ми, защото усетила какви намерения има оная. Но аз съм бил примерно момче и хич не съм се поддавал на посегателствата ѝ.

Такъв будала съм си и сега...

После минахме през Борован. И се отбихме с една група при баба ми. Измихме се, хапнахме домати от лехата, засилихме се да догонваме колоната... И край нас мина тракторът ни. Отгоре седяха трима от нашите — с подбити пети. Та ни взеха, дори изпреварихме колоната — нали бързаха да разпъват палатките на Милин камък.

А после Околчица.

Специално ходихме в Йолковица — там е убит Ботев, до една купчина камъни. Не на върха, дето е паметникът, а долу. Наистина беше запомнящо се...

И сега има поход, знам. Но — къде ти ония хиляди участници... И грижата на държавата за патриотичното възпитание... И помощта за младите — да видят и изживеят историята...

Обаче, това е друга тема.

6.

Бяхме си шантави като ученици. Правехме какви ли не бели — но, кой знае защо, винаги в рамките на закона. Разказах ви какво беше училището. Новото — през 1970 година.

А дотогава бяхме в класическата сграда на гимназията. Позната в града отпреди 1944 година.

Големи кабинети, каменни стълби, удобства... По биология, например, имаше два кабинета. С лаборатория. Където правехме опити — всякакви. Например, рефлексии проверявахме.

Връзва се кабелче на жабешко краче (отрязано), пуска се ток, а то се свива. Правихме веднъж дисекция на жаби. Всеки трябваше да донесе по една.

Ние отидохме до реката и с прашката изчукахме маса жаби.

Занесохме ги на бабата на Иво. Тя ни показва как да обелим крачетата, после ги направи с ориз. Като пилешко бяха.

Ама после не съм ял други. Консервативен съм.

Дай пържолата, чиито краища висят от чинията... Пък ти си яж деликатесните жабчета, охлюви, скариди и тем подобни.

Та занесохме жабите. Пътем взехме и една водна змия. Не знам защо, ама се намери приложение.

Да, да — за момчетата. Плашихме ги... Пък сетне изпуснахме змията и тя се завря нейде из кабинета. То там шкафове, сандъци, хранилище...

Следващия час си дремем кротко по география, влиза лелката и вика момчетата при директора.

Оная змия... Водната, бе — да вземе и изпълзи. И баш когато девети клас имали биология.

Письци...

Хайде да ловим змията!

Що не?

По-интересно е от географията...

Ама не я хванахме.

Умряла ли е после, измъкнала ли се е — не разбрахме. Изчезна...

Пак в тая биология имаше скелет. Ивчо по име. Пишеше му го с химически молив на челото. Палав скелет.

Представете си — правим лабораторно, навела се някоя мацка над микроскопа, потупване по рамото, обръща се... А Ивчо положил нежно длан на крехкото ѝ рамо и се хили...

Старата гимназия си е пак там. От едната ѝ страна е старото читалище — от началото на миналия век още.

Стабилна сграда, със салон вътре, голяма библиотека горе... Сега някакви чиновници са се разположили там. А залата — кино и театрална... Кой я знае!

Зад читалището имаше две къщи. Едната не помня какво беше, в другата разположиха музикалната школа. И фотото. Та веднъж, както играехме напрегнат мач, зложиха топката за наказателен удар. Ама какъв фалц...

Топката изви, мина над оградата и право във витрината на фотото...

Та я платиха бащите ни, а нас един проклет математик искаше да ни остриже, но не стана...

7.

Старата гимназия наистина беше стара. Тоалетните бяха навън. Класически и те — ниска бяла сграда, висока стена, 4–5 кабинки вътре, два входа, разбира се. Ние се отбивахме там и за по една вода да източим, и по един фас да дръпнем. Имахме организация. Клуб на пушача — „Фас“. Със знаменце, с устав...

Ей го — пафкаме си веднъж, някакъв заек кротко си пикае, влиза оня математик Боци Велев... Замръзнахме! Що не си ходи в даскалския кенеф, ами тук... А той се скара на заека: „Не те ли е срам! Да пикаеш, дете хората пушат...“

Разбрахме, свихме уши и се изнесохме...

И в новата гимназия намерихме място за клуб „Фас“ — точно зад една сграда, останала в двора (след година я бутнаха).

Беше и склад, и някакви кабинети имаше там.

Ама не по трудово.

То какво трудово — учехме разни техники. Трактори, комбайни...

Ходехме и на практика в ДЗС-то. Даже сме карали там първа лятна бригада — след десети клас. Градина с овошки, гаражът с машините, на поляната опънати палатки...

Романтика!

Ама тия трактори трябваше да ги изучаваме. Пък ние... интелигенти.

Коли, мотори... Но селскостопански машини...

Преподаваше ни един образ — дребен и вреден. Пепи Ганчев — помежду нас. Викахме му Малкия Мук или Пипин Къси. Като се разбеснееше — подскача, а носът му трепери.

Обичахме да му правим номера.

Кой ли забеляза, че като стигне до вратата, хваща се за закачалката вън, завърта и отваря... Та маскирахме между палтата кабел, другият му край — на дръжката.

И, като усетихме, че Малкият Мук иде — завъртяхме едно динамо...

Втурна се с рев, грабна частите на трактора, дето беше в кабинета и взе да ни замеря.

Добре, че беше учебна машина — цялата от гумени чаркове...

И футбол сме играли в училище. Ами зима, студ, кому се тича навън? Та едната врата в единия край на коридора, другата насреща. Атаки, финтове, бърз удар с всичка сила — с палеца на десния крак... Гол! Точно попадение в стъклената стена на библиотеката.

Та пак при директора...

Ние редовно си ходехме при Митко Пешев. Свестен човек беше.

Веднъж в междучасието се разигра поредна битка в класната ни стая. На третия етаж, последната стая. А директорският кабинет — на първия, под нас.

Цъфи Пушека се ядоса на Румен, взе чантата му и я изхвърли през прозореца. Обаче, тя не била неговата, а на Краси. И той взе чантата от чина на Цъфи — и подир неговата. Да, ама Цъфи седяла на чина на Силвия и, естествено, не била нейната чанта...

Та захвърчаха чанти...

А при полета си се изсипваха и като красиви бели птици се рееха тетрадки и учебници.

Пък в това време при Митко Пешев имало някакви инспектори от Враца...

И като завалели чанти, тетрадки, учебници, бележници... Някои направо през прозореца влетявали. А за послето няма да разказвам... Но ние си му се извинихме.

Отде да знаем, че има гости?

И — чантите са виновни. Не си стоят по местата — можеше само с една хвърлена да минем...

8.

Да кажа нещо за учителите по литература. Игнат Николов е сред тези, които отдавна са в по-добрия свят. И хич не се и сецат за нас. Но ние сме длъжни да ги помним — с добро или лошо.

Васил Станчев е жив. Но е в старческия дом в Попица.

Та...

Игнат Николов и Васил Станчев ми преподаваха по литература. Николов почина — по-млад от мен сега. Точно, когато завършихме.

Станчев го видях миналото лято, малко преди да почине. Сух, жилав, свеж като кисела краставичка.

Различни БЯХА по маниер — Николов някак си по-изтънчен, помек в обноските. Което не му пречеше да пише двойки.

Станчев — по-рязък, по-саркастичен (понякога отровен дори).

И двамата — аналитици, любители на неочакваното, търсеци, непозволяващи си да работят само с учебници и „помощна литература“.

За тях на първо място беше прочитането на творбата, а после всякакви работи с нея и около нея. Което тормозеше зубрачите — налагаше се да мислят...

Пък и проклетият живот е така сложен. Изисква не повторение, а жива реакция, работа с мозъка...

Но — от тях го научих...

9.

А ученическият живот ни се струваше тежък — сутрин ставай, отивай на училище (нямаше тогава две смени), връщай се, учи, вкъщи помагай, после малко време за туй-онуй (най-вече разходки, с приятелчета, кино), вечерта четене и... сън...

На сутринта пак...

Тежкоооо...

Докато не свърши този период. И разбрахме — наистина в сравнението се познава. Защото следващите периоди се оказаха наистина тежки. И то градирани — от тежък период към по-тежък. Отговорен го кажете, добре... Но отговорността е тежест...

А за какво отговаряхме като деца? Или като юноши? Като младежи?

За себе си...

За учението, за външния вид, за домашните задължения, за любовта...

Все лични неща...

После дойдоха отговорностите за други — за жена, за деца, за възрастните родители и близки...

И ученическото минало вече ни се виждаше леко, приятно, най-прекрасен период в живота...

Събуждах се към 6 и нещо. Няма как — баща ми станал, майка ми на крака, брат ми се протяга на съседното легло...

Скачам, обличам се. Връщам на библиотечните рафтове четената под одеялото книга. Чантата е готова — само се оглеждам дали нещо не съм забравил. Случайно... След толкова години опит — просто автоматично вземам нужните неща. В гимназията това са химикалки (две, за всеки случай), бележник (проверяваха на вратата), учебници и тетрадки, евентуално за физкултурата кецовете в найлонова торбичка (модни тогава)...

Слизам в кухнята, почвам да лапам. Най-често дори без да погледна какво има на масата. Знам, че ще е вкусно, че ще е много, че ще е съчетание на сладко и солено. Мекици, палачинки, бухти,

всякакви сладки (като се сетя за едни, правени с така наречената „вътрешна мас“ от прасето), сирене, салам (ама оня, не тия ментета с отрови!), масло, мед, сладко... Колко вида сладка имаше... Колко вида...

Баща ми закусва заедно с нас. Но своя храна — която чак сега разбрах колко е здрава и полезна. Най-вече супа с хляб надробен. Не голо кафе, не някакви кроасани, не мазни баници с извара. Баница — когато имаше — беше със сирене или тикви. Но не мазна, а сочна, нашенска...

И кафе пиехме — още от седми-осми клас. В единадесети, когато четях за изпита по химия, за ден изпих тенджерка с кафе. Едва ли не с хляб... Свикнахме му — пиехме всякакво. Дори разни ръжени заместители (имаше период, когато кафе липсваше на пазара), че даже с чешка цикория, да не забравя „Инка“-та...

После излитахме...

Училището е на две пресечки. Трябва да се стигне до 7,00 часа. И стигам. Фуражката прелита от джоба върху главата, обувките са долъснати в крачолите зад коленете, чантата примерно взета в ръка...

Съучениците се строят, заемам мястото. Започва утринната гимнастика...

Да, опитвахме се да кръшкаме, не успяхме и не усещахме, че има полза. Просто се доразбуждаш...

После влизахме — с фуражки, с бележника напред — пълна проверка.

Към третия етаж...

Нашият кабинет беше в дъното, до задното стълбище, където се намираше и библиотеката. Просто заградили фойето със стъкло и станала библиотека.

В единадесети клас останахме 19 човека. И често се случваше да дежурим — по двама, за два месеца ти идва редът.

Гъбата да е изпрана, дъската измита, тебешир донесен...

Не се замеряхме с него — нямаше смисъл после и пода да чистим. Дъската миехме с вода, в която наливахме оцет. Той — киселина, надрасканото е основа (тебешира), краен резултат е разтваряне, неутрално вещество, газ... Практически познания по химия...

Сетне следваха часовете. По шест на ден, после имахме допълнително математика. Нали математическа паралелка...

Изобщо — дължа много, изключително много на училището като институция („Цани Гинчев“, „Климент Охридски“, „Васил Левски“) и на учителите като личности...

Поклон!

10.

И още много, много има да разказвам...

Обаче — до тук...

Останалото го има в „Три шишета в машината на времето“. Някои глави дори съм прехвърлил, тъй като идеята беше там да разкажа за казармата и университета, пък се поувлякох.

Е, така си е — потокът на живота е бурен и спокоен, криволичещ и разлят, дълбок и плитък, изненадващ и спокоен...

Защо го разказах ли?

Не зная...

Просто е станало...

Има и други случки и цели събития. Но — тях запазвам за себе си. Много неща от живота са само за душата ни... Там, в тихите плаващи пясъци на миналото, потъват тези моменти, минути, часове, дни, че и години, които не ни се нравят. Или дори се срамуваме от тях...

А и тези, които са чужди... Които просто нямаш право да разказваш, тъй като принадлежат на друга душа...

Добре, че почти всичко в живота ми е отпред. И мисля, че поне до завършването на Университета по-голямата част от живота ми е достойна за разказване...

Дори така свободно...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.